

ÚVOD

Tato práce se zabývá lidovým oděvem- krojem (výraz kroj bude užíván v celé práci místo označení lidový oděv). V práci se budeme setkávat s původními názvy, které nejsou spisovné či odborné. Je důležité tyto autentické názvy používat, protože jsou dokladovou součástí komplexnosti předmětu a celkově ho dotváří. V částech, ve kterých se pojednává o kroji, je použit místní hovorový jazyk.

Kroj by se dal přirovnat ke složitému organismu, který potřebuje vhodné podmínky pro přežití, stejně tak i kroj potřebuje přiměřené prostředí k tomu, aby zůstal zachován. V dnešní době si kroj můžeme představit, jako zvíře chované v zajetí. Tím, že zvíře v zajetí má zajištěnou nejlepší péči, se dožívá vyššího věku než v divočině. Podobně i kroj má-li zajištěnou nejlepší péči, nepodléhá zkáze tak rychle, jako v prostředí, kde bude napadán biologickými škůdci, vlhkostí a dalšími nepříznivými vlivy. Jako zvíře přirozeně stárne a v jeho těle probíhají biochemické děje, zrovna tak přirozeně stárne kroj, ve vláknech se uskutečňují chemické reakce vedoucí k jejich degradaci, projevující se na textilií v podobě skvrn a vetchosti textilu.

Úkolem této práce je seznámit se právě s těmito nepříznivými činiteli a jejich projevy na textilu. Práce by měla objasnit a sumarizovat péči o kroj v domácím prostředí a v muzeu, a porovnat způsob jeho uložení.

Kroj, který se dostane do muzea, je v menší nebo větší míře poškozen. Poškození textilního předmětu můžeme v plném rozsahu porozumět, známe-li dosavadní prostředí a podmínky, v nichž se kroj původně nacházel, a známe-li jeho materiálové složení.

Kroj je materiálovým složením dosti různorodý. Setkávají se tu materiály z rostlinných i živočišných vláken, s materiály kovovými, skleněnými, od poloviny 20. století, zejména s plastovými ozdobami. Tyto nesourodé materiály se mohou vzájemně ovlivňovat. Ke kroji se neodmyslitelně váže ještě kůže v podobě bot, pásek a kožichů. Tato bakalářská práce se však bude zabývat hlavně textilními částmi kroje.

Kroj

„Kroj; oděv výrazných znaků, označující lokální příslušnost obyvatel, příslušníky některých spolků, povolání či organizací. Lidový kroj byl charakteristický především pro venkovské obyvatelstvo, ukazoval také věk a manželský stav. V českých zemích se ustálil na konci 18. a začátku 19. století, vlivem industrializace a urbanizace jako běžný oděv vymizel.“¹⁾

Znakem ženského lidového kroje (oproti městskému oděvu) na Slovácku je systém dvou zástěr, to znamená, že sukňová část je dvojdílná, nesešívaná, kdežto u městského ženského či dámského oblečení přední a zadní díl sukně nerozlišujeme, jelikož oba díly jsou sešity.

Nejenže kroj odlišuje pohlaví, ale poukazuje také na rodinný stav a stáří. Dřívější dětský obleček sestával jen z delší košile. Starší děti měli kroj stejný jako dospělí lidé. Dnes i malé děti jsou při různých slavnostech oblékány do krojů, které vypadají zrovna tak, jako kroje pro dospělého. Nejzdobnější sváteční kroje nosila svobodná chasa. Nejstarší členové dědiny měli kroje velmi jednoduché nezdobené. Ženské kroje jsou mnohem zdobenější, nákladnější a více nepohodlné než ty mužské.

Vzhled krojů se od sebe odlišuje také podle přírodních podmínek. Máme kroje horské, podhorské a nížinné. Hospodářské podmínky se na kroji značně odrážejí. V horských oblastech (např. Kopanice) se lidé živili většinou pastevectvím, podmínky pro pěstování plodin nikterak příznivé nebyly. Navíc tyto oblasti díky své poloze byly od okolního světa izolovány, těžko sem pronikala modernizace jak v technice, bydlení, tak i v odívání, tudíž horské kroje jsou velmi chudé tvarově, málo zdobné, málo barevné a zachovaly si dlouho svůj původní archaický ráz. Kdežto kroje obyvatel nížin jsou bohatější po všech stránkách. Lidé zde měli víc peněz a tak mohli např. nakupovat drahé městské látky. Ovšem ani v jedné oblasti nejsou všechny kroje stejné. Kroj se liší farností od farnosti. Ale i v rámci farnosti se jednotlivé vesnice od sebe odlišují v krojových detailech.

Jeden typ kroje jedné vesnice, např. vlčnovský kroj z Vlčnova, není pro všechny situace stejný. Dělí se na všední, polosváteční, sváteční a obřadní. Všední kroj je určen pro každodenní nošení a práci, v polosvátečním se chodilo v neděli do kostela, ten sváteční se oblékne třeba jen jednou ročně. Obřadní kroj byl určen například pro svatby. Všední kroj je prostý, uzpůsobený k práci, takže když se ušpiní, škoda není tak veliká.

¹⁾ Ottova encyklopedie 2. díl

Obřadní a sváteční kroj je nejparádnější, jeho nositelé ukazují své bohatství. Je vyhotoven z těch nejhezčích a nejdražších materiálů. Zdobený výšivkami a pentlemi.

V dnešní době se kroj považuje za mrtvý. Mladší generace jej oblékají již jen při výjimečných příležitostech, jako jsou folklórní akce. Starší ženy, je jich ale čím dál méně, kroj oblékají do kostela, ale jako pracovní oděv už jej většinou nepoužívají. Donedávna ještě běžný pohled na tetičky v kroji na poli se nadobro vytratil.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. PŮVODNÍ PROSTŘEDÍ KROJE

1.1. PROSTŘEDÍ VENKOVNÍ

1.1.1. Globální prostředí

Region, jehož kroje budeme sledovat, se nachází na severní polokouli ve Střední Evropě na jihovýchodě České Republiky. Leží v mírném podnebném pásu, pro nějž je typické střídání čtyř ročních období- jara, léta, podzimu a zimy. Tuto všeobecně známou informaci je ale nutno mít na paměti. Od ní se totiž odvíjí, jakým způsobem bude dosaženo ideálního mikroklimatu pro uložení slováckého oděvu.

1.1.2. Region

Obr 1: Mapka Slovácka

Název Slovácko pro národopisnou oblast jižní a jihovýchodní Moravy se vžil až před druhou světovou válkou. Dříve se tato oblast označovala jako Moravské Slovensko. „Přírozené hranice tvoří na severu a severozápadě pohoří Ždánický les a Chřiby, na jihovýchodě hřeben Bílých Karpat na moravsko-slovenském pomezí a na jihu tok řeky Dyje.“²⁾ Region zasahuje do Zlínského a Jihomoravského kraje. “ Ke Slovácku je nově přiřazována i oblast Podpálaví v okolí Mikulova, kde došlo po druhé světové válce k odsunu původního převážně německy mluvícího obyvatelstva a taktéž místních chorvatských usedlíků.“³⁾ Slovácko se skládá z podoblastí Dolňácko, Hornácko, Podluží, Moravské Kopanice, Luhačovské Zálesí, Hanácké Slovácko a Podpálaví. Dolňácko se dále dělí na Uherskohradištské, Strážnické, Kyjovské a Uherskobrodské Dolňácko. Podrobnější dělení Dolňácka je zde uvedeno kvůli práci zaměřené na péči o kroje Uherskohradištska.

Zimy na Slovácku bývají spíš suché a chladné s průměrnou teplotou kolem -2 °C. Léto bývá poměrně suché a teplé s průměrnou teplotou 15 °C. Celoroční průměrná teplota je 8 °C. Tyto hodnoty jsou typické pro mírný podnebný pás. Slovácko zahrnuje nížiny i mírně hornaté území, z čehož vyplývá, že teploty se budou v těchto různých oblastech od sebe mírně lišit.

Pro tuto práci byla z celého Slovácka vybraná nížinná oblast uherskohradištská a kunovická.

²⁾ <http://wikipedia.org/wiki/Slovácko>

³⁾ Tamtéž

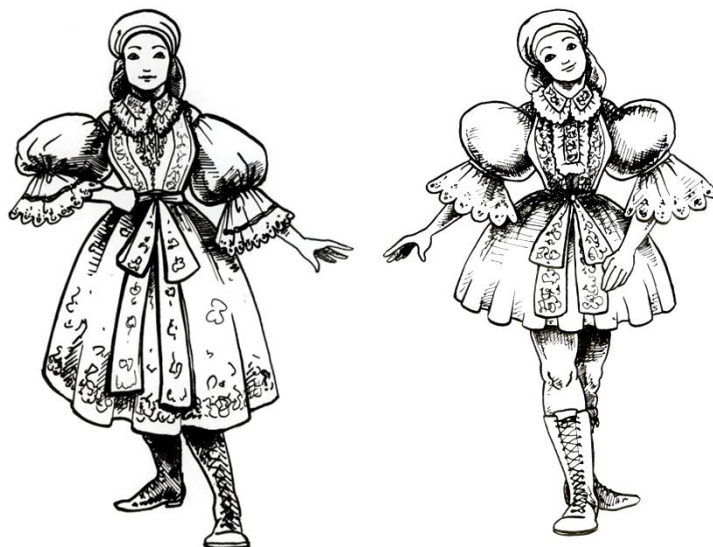

1.1.3. Místo- vesnice

Typickou zástavbou pro jihovýchodní Moravu je ulicová vesnice. Tato zástavba se vyvinula díky husté síti cest. Navíc tento typ vesnice má hluboké kořeny ve struktuře slovanského osídlení. S návesním půdorysem se setkáváme spíše až na severu Moravy a v Čechách. V kopanické oblasti jsou domy různě rozptýleny dál od sebe a utváří tak dvorcové vsi.

Dříve bylo běžné, že dům byl orientován štítem k cestě (viz obr 15). Od 19. století se přechází k okapové orientaci stavby (viz obr 16). Hospodářské prostory se k okapově orientovaným domům přistavovaly do tvaru písmene L. K hospodářství patřily další stavby jako stodola a patrová komora.

1.2. PŘEDMĚT

Obr 2: Nela Vadlejchová 2010: Silueta kroje na začátku a na konci 20. století

Vývoj kroje a jeho dnešní podoba:

Všechny věci, jež má člověk v běžném užívání, mění podle svých potřeb a představ. Stejně tak se vyvíjel i kroj. Ten se vždy přizpůsoboval potřebám při práci. Později jeho proměny ovlivnila příznivější finanční situace, větší pracovní vytíženost, rozmach obchodu. Na tradiční zdlouhavé vyšívání nebylo tolik času a navíc se začaly objevovat nové materiály. Byly běžně dostupné látky, které dřív byly určeny pro městskou klientelu, a různé doposud nepoužívané materiály, větší barevná škála vyšívacích a šicích nití. Ve 20. století se na kroje většinou používá bavlněná tkanina tam, kde dřív byl len. Lidé začali upouštět od tradiční barevnosti a stylové jednoduchosti. Pentele pracně vyšívané se vyměnily za kupované strojově vyšité.

Proměňovala se i silueta ženského kroje. Největší změny kroj prodělal přibližně po 2. světové válce. Například *rukávce* nebyly ničím vycpávané, byly jen škrobené. Postupně se zkracovaly sukně a nohy se zdály delší. Používalo se i víc spodnic, díky kterým vypadala postava v pase štíhleji. Největší vliv na tyto změny měla mladá děvčata. Mužský oděv se kromě škrobení dudové košile- *dudovice* nezměnil.

Dřívější všední oblečení u mužů sestávalo z plátěné bílé nezdobené košile, konopných kalhot (*třaslavice* nebo také *drle*) a tmavě modré zástěry v pase uvázané *tráčky*. Později muži oblékali černé kalhoty a bílou košili s černou vestou nebo sakem.

Ženy chodily v lehkých *jupkách* nebo *rukávcích* a *kordulce* a ve dvou sukních. Slavnostní kroj (viz dále) se svou skladbou nelišil od toho, který se nosí dnes.

Výběr kroje:

Kunovský kroj :

Obr. 3: Kunovjanka, kol. roku 1905

Obr. 4: Svobodný pár v kunovském slavnostním kroji, kol. 2005

Dolňácký kroj Dolního Poolšaví - Kunovic. Nosí se v Kunovicích, Popovicích, Věskách a Míkovcích.

Ženský kroj:

- *kordulka*
- *rukávce*
- *fěrtušek*
- *šorec*
- *spodnice*
- *rubáš*
- *turčák*
- *výšivky*
- *pentle okolo pasu*
- *čížmy*

Rukávce jsou z modřené plátna (před modřením je bílé) válcovitého tvaru. Vycpávají se kartonem, díky němuž si drží tvar. *Kordulka* bývá barevná z hedvábného nebo bavlněného brokátu. Vepředu při zapínání i na zadním díle je ozdobená červenými vlněnými střapci. Výstřih do V je lemován zelenou *pentlí*. Červeno-černé výšivky najdeme na límci, ramenou, na *přednici* a na krajce *rukávců*.

Sukně se skládají ze zadního černého *šorce* a z předního barevného *fěrtůšku*. Na něm je bílá nebo světle modrá *pentla* bez výšivky. Pod sukně se obléká několik škrobených spodnic. Kousek spodnic musí *vyčouhují* z pod sukni.

K slavnostnímu kroji mají ženy uvázaný červený turecký šátek. Dnes se nosí černé silonové punčochové kalhoty. K tomuto typu kroje se obouvají vysoké *čizmy* bez šněrování.

Mužský kroj:

- *kordula*
- *dudová košile*
- *nohavice*
- *beranice s vonicí*
- opasek
- červený šáteček
- jezdecké boty

Mužský slavnostní kroj v Sadech je typ kunovského kroje. Tvoří ho košile z modřené plátna s baňatými rukávy- *dudovica*. Na ramenech a okolo výstřihu je našito červeno-černé vyšívání. Na košili se obléká tmavě modrá *kordula* ze sukna. *Kordula* je zdobená nejen na zádech, ale i na přední straně „(...)sytě modrými cifrovanými pány v podobě tulipánů se zplihlými červenými střapci.“⁴⁾

Nohavice jsou ze stejného sukna jako *kordula*. Po celé délce *nohavic* a přes zadek se táhne modrý lampas. Na stehnech jsou *nohavice* zdobeny modrým *šňůrováním*. V prústřihu *nohavic* bývá zasunutý červený vlněný šáteček. Okolo pasu je několikrát omotaný kožený opasek.

Hlavu pokrývá *beranice*. Ke kroji se obouvají vysoké kožené jezdecké holínky.

⁴⁾ TARCALOVÁ, Ludmila. Mapa slováckých krojů

Kroj oblékaný v sobotu na hody sestává pouze z bílé košile- *sámkovica*, s červeně vyšivanou stužkou kolem výstřihu a z *nohavic* ze sukna se šátečkem. Boty jsou jezdecké.

Na podzim a v mírné zimě mají muži i ženy oblečený *lajbl* z bílého sukna. Lemy rukávů a klogy jsou červené. Přední díly jsou po obou stranách zdobené kovovými knoflíčky.

Obr. 5: Svobodný pár v hradištském kroji kolem roku 1905.

Uherskohradištský kroj, varianta staroměstsko-jarošovská

Jedná se o dolňácký, bohatý kroj. Nosí se na Staroměstsku a Uherskohradištsku. V Sadech se dřív nosil kunovský kroj. Po roce 1940 ženy začaly oblékat kroj uherskohradištský. Muži si původní kroj ponechali.

Na obr. 7, 8 mají muži kunovský kroj a děvčata mají uherskohradištský kroj (2009)

Obr. 6 : Svobodný pár ve slavnostním kroji Obr. 7 : Svobodný pár v sobotním kroji

Ženský kroj:

- *kordulka*
- *rukávce*
- *fěrtůšek*
- *šorec*
- *spodnice, (rubáš)*
- *turecký šátek*
- *vyšívání*
- *pentle*
- *silonové punčochové kalhoty*
- *šněrovací vysoké boty*

Rukávce jsou baňaté, vycpávané a hustě vrapené z bílého plátna. Spodní část *rukávců* je zdobena bohatě vyšívaným volánem zvaným *kadrle*. Nad *kadrle* se tkaničkou připevňuje vyšívaná *mašle*. Na ramenech *kordulky* jsou přišité vyšívané nárameníky. *Rukávce* se nejdříve připnou ke *kordulce* (v Sadech z bílého brokátu), a s ní se oblečou. Výstřih *kordulky* je zdobený vyšívanou *mašlí* a stříbrnou *portou*. Okolo krku je límec, stejně vyšívaný jako nárameníky, s krajkou. Výstřih zakrývají dvě *přednice*. V dnešní době jsou sešité v jednu širokou *přednici*. Zezadu se kolem pasu pomocí tkaniček přivazuje černý hustě řasený *šorec*, jehož horní okraj je zdobený upevňovací žlutou vyšívkou „*přes wrapy*“. Na *šorec* se upevňují dvě černé, barevně vyšívané *pentle*, které podél něj volně splývají. *Fěrtůšek*, tzn. přední sukně je široká a bez jakéhokoliv zdobení (v jiných oblastech se lemuje krajkou, *portou* nebo korálky). Přední sukně je hedvábná, brokátová nebo *ornátová*. Některé byly malované. Kolem pasu se uvazuje široká vyšívaná *mašle*, stejná jako ta, která se používá pro lemování výstřihu *kordulky*. Cípy *pentle* leží na *fěrtůšku*.

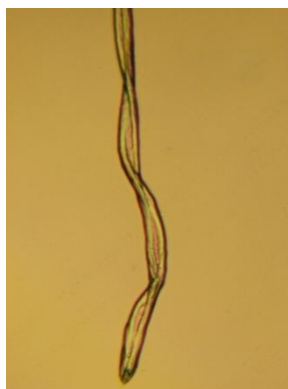
Na hlavě je uvázaný červený turecký šátek s potiskem. K tomuto typu kroje se obouvají kožené šněrovací boty s lakovanou lýtkovou částí. V dnešní době se ke kroji v této oblasti oblékají černé silonové punčochové kalhoty. Některá děvčata mají pod krojem oblečen *rubáš*.

Sobotní kroj se liší od nedělního v tom, že místo *rukávců* a *kordulky* se nosí bílá *jumpka*. Hlava je prostovlasá nebo je přikrytá bílým šátkem. Sukně jsou stejné.

1.2.1. Materiál- vlákna

Přírodní vlákna:

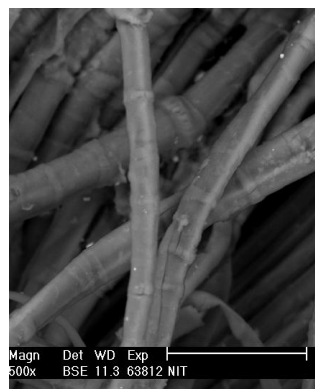
- rostlinná vlákna:

Obr 8: Bavlna

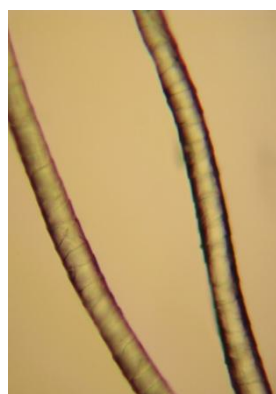

Obr 9: Len

Obr 10: Konopí

- živočišná vlákna:

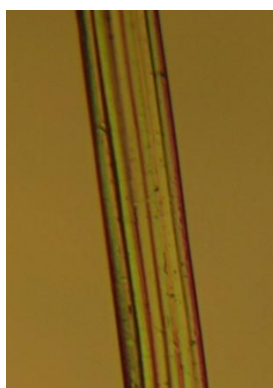

Obr. 11: Vlna

Obr. 12: Hedvábí

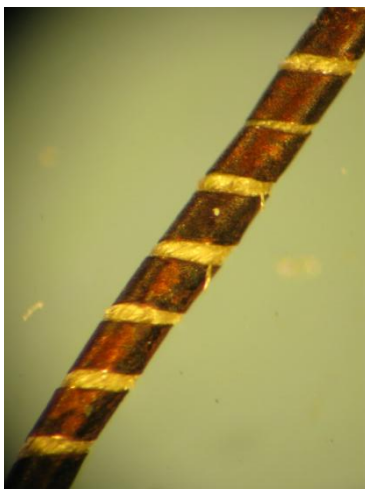
Umělá vlákna:

Obr 13: Viskóza

1.2.2. Kombinace materiálů

Jádrová nit, jádro nitě je upředeno z přírodních vláken (len, konopí, bavlna) a obeskáno plochým kovovým páskem.

Obr 14: Jádrová nit

Po polovině 20. století se místo jádrové nitě užívají vlákna z pokoveného plastu.

Zušlechtění textilií:

- mercerace (bavlny)
- bělení (rostlinného materiálu)
- optické zjasnění (viskózy, bavlny, vlny)
- barvení, modření
- tisky
- škrobení (bílého prádla)

Netextilní materiály:

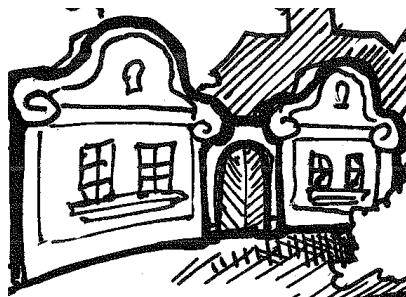
- kov (měď, bronz, zlato, stříbro)
- sklo (skleněné korálky)
- papírové flitry
- kožené doplňky
- po polovině 20. století se používají nové materiály (plasty)

1.2.3. Znečištění a znehodnocení

Předmět se znečistil běžným používáním, to je lidskými výměšky, potravinami, tekutinami. K znečištění docházelo při práci i zábavě. Toto znečištění se lidé snažili odstranit praním a detašováním.

V původních podmínkách docházelo k biologickému napadení textilu. Na půdách a v komorách se ke kroji mohli snadno dostat myši a moli. Proti molům se používala jednak levandule, která se ve svazcích věšela do skříně nebo vkládala mezi textil. Jednak kalafuna, která se vsypala do plátěného pytlíku a ten se věšel do skříně. A používal se i tabák nebo ořechové listí v plátěném pytlíku.

1.3. PROSTŘEDÍ VNITŘNÍ

1.3.1. Dům

Obr 15: Potomákov muzeum
v Popovicích

Obr 16: Památkový domek
v Kunovicích

Ke stavbě domů se využívalo lehce dostupných přírodních materiálů. V horských oblastech nejdůležitější stavební surovinou bylo dřevo a v nížinách materiálem pro stavbu byla hlína. Méně často se používalo kamene. Na hranici těchto dvou odlišných oblastí se používaly oba materiály. V pozdější době tradiční materiály vytlačila pálená cihla. Domy byly přízemní. Střecha u hliněných domů byla pokryta slaměnými došky, dřevěné domy měly nejčastěji šindelovou střechu, ale mohla se objevit i došková. Později se k pokrývání používalo šindele.

Obr 17 a, b: Starý hliněný dům ve Veselí nad Moravou

Obr 18: Kamenný základ

Obr 19: Zed' z hliněných kotovic

1.3.2. Interiér:

Obr 20: Interiér domku v Kunovicích

Obr 21: Svatý kout

Obr 22: Umístění nábytku pro šatstvo

Všechna vesnická obydlí byla dispozičně řešena stejně. Pro jižní Moravu je charakteristická „(...)trojdílná dispozice o jizbě, síni a komoře.“⁵⁾ Do domu se vcházelo

⁵⁾ FROLEC, Václav. Vesnická sídla a lidová architektura na jižní Moravě. Str. 48

síní. Ze síně se šlo do jizby nebo také světnice. V domě bývala ještě komora, která sloužila pro odkládání věcí a zásob, k tomuto účelu sloužila i půda, a černá kuchyně. Dříve se vařivalo v jizbě, potom se vaření přesunulo do síně. Kuchyně se oddělila od síně stěnou a říkalo se jí černá kuchyně.

Uspořádání jizby, jediné vytápěné místnosti, se řídilo pravidly, a tudíž všechny jizby byly identické. Dveře ze síně nikdy nebyly uprostřed zdi. Vedle dveří vždy stála pec. Kolem ní byla dlouhá lavice nebo truhla, na které spávaly děti. Od stropu u pece viselo dřevěné za dřevěné tyče ráhno (viz obr. 20). „*Odkládalo se na ně zmoklé šatstvo, dětské pleny, kožichy, peřiny, ale i spředený len a konopí.*“⁶⁾ V koutě naproti pece byla umístěná jediná postel pro hospodáře s hospodyní. V diagonálním koutě od pece byl tzv. svatý kút. Ve svatém kútě stál stůl. Podél stěny byla lavice (někdy rohová). U stolu většinou byly 2 židle nebo další lavice. Svatý kút zdobily svaté obrázky a různé upomínky z poutí. V tomto koutě bývala zavěšená koutní skříňka na různé cennosti a knihy. Mezi okny stávala truhla.

Všechnen nábytek byl přistaven kolem stěn tak, aby střed místnosti zůstal prázdný pro pohodlné vykonávání domácích prací.

Vzhled interiéru po celé generace zůstával neměnný. Jediné obměny se dočkal se změnou topeniště a později s přesunutím kuchyně do jizby. Tam se přesunul i nábytek pro uložení kuchyňských potřeb.

Ve dvacátém století pec nahradil sporák a kamna. Vznikla ložnice pro spaní a reprezentativní „parádní světnice“. Společenskou místností zůstala kuchyně.

Podlahy byly původně jen z udusané hlíny, které se ošetřovaly směsí hlíny s kravincem. Později se dělaly podlahy prkenné. Podlaha kolem pece a v síni mohla být vyskládána plochými kameny.

Mikroklima v domě

Díky přírodním stavebním materiálům a malým oknům bylo mikroklima v domě přirozeně regulované a odvíjelo se od roční doby a počasí. Ve starých domech bývá v létě přirozeně chladno. V zimě zase nepropouští ven tolik tepla.

⁶⁾ VEČERKOVÁ, Eva. Lidový nábytek na Moravě, 1. vydání. Brno, 1994. Str. 25

Konec 20. století

Lidé samozřejmě skladují kroje ve svém obydlí s úplně jiným mikroklimatem, než tomu dřív bývalo. Ale zvláště ti staří pořád žijí dle svého zvyku. V domě mají jednu místnost (kuchyň), kterou v zimě vytápí a tráví v ní většinu času. Mají parádní světnici pro reprezentativní účely a v ní zbytečně netopí. Tady také mají uložený kroj. Takže by se dalo říci, že i dnes se v domácnosti kroj ukládá v mikroklimatu ovlivňovaném počasím.

Odkládání oděvu

Na úrovni interiéru je důležité zmínit ODKLÁDÁNÍ oděvu, protože se od ULOŽENÍ liší.

Oděv, který byl denně oblékán, se do nábytku neukládal. Po vysvěcení se odkládal na bidla, která visela nad pecí nebo postelí. Odložení bylo praktičtější, než den co den skládat oblečení. Oblečení se navíc ukládalo až po vyprání. Například šátky, které se často nosily, ženy nerozvazovaly ani neskládaly, nýbrž je uvázaly z hlavy a zavěsily do skříně (obr. 25).

Obr. 23: Odkládací bidlo

Obr. 24: Odložení brokátových šátků

1.3.3. Nábytek:

- truhla
- kostn
- skříň

Truhla

Obr 25: Truhla

Obr 26: Vnitřek truhly

„Truhla patřila v tradičním obydlí k základnímu a nejstaršímu nábytku.“⁷⁾ Měly jednoduchý kubický tvar. „Nebývala však vyrobena konstrukcí na rám a výplň. Stěny truhel jsou obvykle pevně sklíženy ze zcela hladkých masivních prken, jen víka mívala někdy výplně v rámech.“⁸⁾ Stojí na baňatých nebo jehlancovitých nožkách nebo na soklu. Ve většině případů byla zhotovena z měkkého dřeva. Z tvrdého dřeva se vyráběly tzv. súscky, které byly používány na uskladnění obilí ale i na uložení šatstva pro nevěstu. „Některé súscky byly barveny zakuřováním na půdě v dýmu z ohniště.“⁹⁾ Na Slovácku

⁷⁾ VEČERKOVÁ, Eva. Lidový nábytek na Moravě, 1. vydání. Brno, 1994. Str. 25

⁸⁾ JOHNOVÁ, Helena, STAŇKOVÁ, Jitka, BARAN, Ludvík. Lidový malovaný nábytek v českých zemích. Praha, 1989. Str. 38

⁹⁾ VEČERKOVÁ, Eva. Lidový nábytek na Moravě. Brno, 1994. Str. 26

byly rozšířeny dlouhé, nízké a nezdobené truhly, které stávaly u pece a nahrazovaly lavici. Říkalo je jim „žigly“. Uvnitř byly rozděleny přepážkami a kromě uskladnění potravin se užívaly i na oblečení. Uvnitř truhly byla schránka „přítruhlík“, kam se dávaly drobné věci a památky. Pod přítruhlíkem byla ještě tajná schránka na cennosti. Na víko truhly se lepily svaté obrázky. V 19. století se na truhlách projevil vliv měšťanských prádelníků, a tak naspod truhly přibyla zásuvka. Dřevo na vnitřní straně truhly nebylo ošetřeno žádným nátěrem.

Kostn

Obr. 27: Kostn

Obr. 28: Způsob uložení kroje v kostnu

V polovině 19. století se těšil na Moravě velké oblibě šuplíkový prádelník zvaný *kostn*. Byl zhotovován z měkkého dřeva. Do domu si ho přinášely nevěsty místo truhly. „*Tento kus lidmi ceněného nábytku uspokojoval tradiční potřebu plošného a přitom přehledného uložení textilu a také snahy o dekorativnost a reprezentaci.*¹⁰⁾ Na fotografii je dubový *kostn* vyrobený přibližně v roce 1925. *Kostn* je 130 cm vysoký. Starší *kostny* bývaly menší a méně zdobené. Dna šuplíků jsou z dubových prken. Šuplíky uvnitř nejsou ošetřeny žádným nátěrem. Na *kostnu* jsou pozorovatelné stopy po napadení červotočem. Majitelka *kostn* natřela z vnější strany speciální leštěnkou s přídavkem látky proti červotočům. *Kostn* byl vždy přikryt ozdobným přehozem. Stavěly se na něj sošky svatých a různě se zdobil. V domě zastupoval oltář.

¹⁰⁾ VEČERKOVÁ, Eva. Lidový nábytek na Moravě. Brno, 1994 Str. 29

Skříň

Obr 29: Skříň zvenčí

Obr 30: Uvnitř skříně (1.pol. 20.stol.)

Do vesnického prostředí začala skříň pronikat až v době národního obrození. Dlouho však trvalo, než v tomto prostředí zdomácněla, neboť původní nábytek vyhovoval uložení kroje víc než skříň. Skříň měla obdélníkový nebo šestiboký půdorys. Nohy skříně jako i její zdobení podléhaly módě. Malované skříně se vyráběly z měkkého dřeva, intarzované byly z dřeva tvrdého. Uvnitř šatní skříně přihrádky nebývaly, ty byly v jen potravinových skříních, takže zde najdeme na zadní straně trny na zavěšení oblečení.

1.4. PŘIPRAVA PŘEDMĚTU PRO ULOŽENÍ

1.4.1. Úpravy před uložením

- praní
- bělení
- žehlení

Praní

Jako prací prostředek sloužil po domácky vyrobený louh. „Čistý, prosátý popel se v nějaké nádobě zaléval horkou vodou, dobře promíchal a nechal ustát. Čistá tekutina se slila a do ní se špinavé prádlo namočilo.“¹¹⁾ Potom se prádlo vymáchalo. Podle Ludmily Tlachové se s prádlem chodívalo k potoku, kde se špína ze smotaného prádla vytloukala dřevěnou plácačkou - pístem. Vesnicí obcházel *povozník*, který skupoval dřevěný popel pro výrobu mýdla. Ženy narozené kolem roku 1930 už praní u potoku neznají ani z dětství. V 1. polovině 20. století bylo tedy běžné právat doma. K praní se používal *vaštrok* a valcha. Občas se používalo kupované mýdlo, ale to bylo pro většinu domácností drahé, tak se pralo v louhu. Později se začaly uplatňovat různé mechanické pračky, které jsou k vidění třeba v Muzeu vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici.

Perou se pouze bílé části kroje. Turecký šátek, barevné výšivky, *kordula*, *fěrtůšky*, *šorec* se neperou. Pokud se používáním tyto části zničily, hospodyně je vyhodila. Buď si vyšila a ušila, nebo si je nechala vyšít a ušít nové. Při dnešním častosti užívání kroje opotřebení v takovém rozsahu nehrozí. U mužského kroje se perou jen košile.

Praní *rukávců* je složitá záležitost a provádí ji zkušené ženy. Před praním se od *rukávců* odpárají *kadrle*, potom se samotné rukávce vypárají, čímž vznikne dlouhý pruh plátna. Po vyprání se tento pruh opět pracně vrapuje a sešívá. *Kadrle* se škrobí. Tato práce je časově velmi náročná, proto se rukávce neperou každý rok. Častost praní samozřejmě záleží na tom, s jakou frekvencí je kroj používán.

Bělení

Prádlo se bělilo na slunci tak, že se rozprostřelo na trávníku a kropilo se vodou.

Žehlení

V první polovině 20. století byly žehličky a žehlení běžnou záležitostí.

¹¹⁾ TLACHOVÁ, Ludmila, SYSLOVÁ, Marie. Nedakonice, dějiny obce. Zlín, 2008. Str. 210.

1.4.2. Způsob skládání oděvu a jeho uložení

Ženský kroj

Jupka

Obr. 31: Krok 1

Obr. 32: Krok 2

Obr. 33: Krok 3

Obr. 34: Krok 4

Obr. 35: Krok 5

Obr. 36: Krok 6

Na fotografii 31 je vidět na rukávech dřívější nevhodné poskládání.

Jupka se nikdy nevěšela na ramínko. Vždy se skládá tímto způsobem. Rozprostře se na podložku tak, že rubová strana se dotýká podložky. Přehnou se oba rukávy. Přední díl *jupky* se přeloží přes rukáv a i s rukávem se ještě přehne. Totéž se provede s protější stranou. Lícová strana je zaskládaná dovnitř, tím je chráněná před pošpiněním a prachem.

Stejně tak se skládaly i teplé plyšové *jupky*.

Kordulka:

Kordulka se skládá po rubu tak, že se jen přeloží podle kroku 1 a 2 (obr. 37 a 38)

Obr. 37: Krok 1

Obr. 38: Krok 2

Rukávce:

Dnes jsou uherskohradištské *rukávce* ze dvou kusů, které se na zádech sepínají. Dřív byly jen jedním kusem. Pro uložení se rukávce vložily do *cíchy*, ta se zapnula na knoflíky, zavázala, nebo provázkem svázala a pověsila se do skříně. *Cícha s rukávci* se věšivala také v komoře. V dnešní době děvčata ukládají *rukávce* např. do krabic a přikryjí je papírem nebo je mají položené na dně skříně. Rukávce by měly být vždy něčím přikryty, protože se snadno zašpiní. Jejich praní je složitá záležitost.

Kunovské rukávce jsou z jednoho kusu. Skládají se jako současné košile.

Lajbl:

Ukládá se pověšen na ramínku nebo se dává na trn za poutko za krkem.

Šorec, fěrtůšky a fěrtochy:

Obr 39: Zavěšení na ramínku

Obr 40: Detail

Všechny tyto sukně (*fěrtůšky*, *fěrtochy*, *šorce*) se smotávají lícem dovnitř, jenž je tak dobře chráněn před pošpiněním a vyblednutím. Smotaná sukně se v místě pasu omotá tkaničkami a pověsí se za ně. Tkaničky jsou přišity v pase na koncích sukně a slouží k přivazování sukní na tělo. Sukně se zavěšují, aby se nezmačkaly.

Obr. 41: Zavěšení pomocí poutek

Obr. 42: Detail

Jiné sukně mají v pase našité poutka, za které se věší na trn do skříně.

Spodnice:

Spodnice se skládaly horizontálně do *šupliku kostnu*, později na dno skříně nebo do příhrádek skříně. Jako *fěrtušky* se nevěší. Když se spodnice při uložení pomačká, tak to nevadí, protože se před použitím škrobí a žehlí.

Šátek brokátový:

Šátek se poskládá na čtvrtinu a zabalí do hedvábného papíru. Před použitím se šátek neskládá.

Šátek turecký:

Po každém použití se šátek rozváže, vyžehlí a klasicky přehybáním poskládá. Před použitím se opět žehlí. Některá děvčata si ponechají šátek uvázaný a dají jej na kouli z novin a nechají si ho navázaný na další hody. Šátek potom na hlavě už tak dobře nedrží jako „čerstvě“ uvázaný.

Vyšívání:

Nijak se nepřehýbá. Je horizontálně uloženo.

Mužský кроj

Košile dudová a sámková

Skládá se jako klasická pánská košile nebo se věší do skříně na ramínko.

Kordula a lajbl

Věší se na ramínko. Dřív se skládala stejně jako ženská kordulka. Lajbl se věšel na trn.

Nohavice

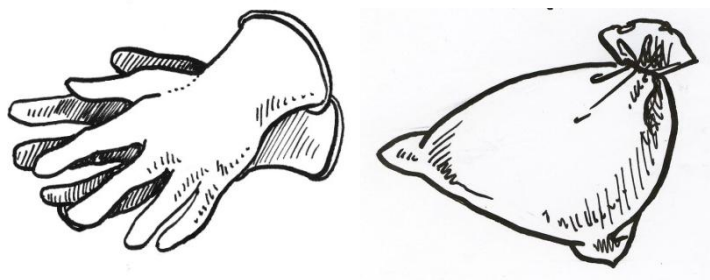
Jsou pověšeny za poutka v pase na ramínku, nebo jsou pověšeny za spodní okraj *nohavic* na klipsovém ramínku. Před ramínky se věšely na trn. Uložením se nesmí vytvořit puky.

Beranice

Je horizontálně položena.

Vyšívání

Nijak se nepřehýbá. Je horizontálně uloženo.

1.4.3. Manipulační a obalový materiál:

- textilie
- hedvábný papír, balicí papír
- lepenka
- PE sáčky

Předměty v původním prostředí se berou do rukou přímo. V některých oblastech Slovácka děvčata zapůjčují mužům k tanci šáteček, díky němuž děvčeti neušpiní na zádech *kordulku*.

Než se předmět uloží do nábytku, tak se vždy ještě zabalí do obalu. To se dělá i dnes. Předmět je tak víc chráněn před zaprášením a pošpiněním.

Tradičním způsobem bylo vkládání částí kroje do *cíchy* a prokládání jednotlivých kusů bílým plátnem.

Dnes se krojové součásti balí do hedvábného papíru. Oděv, který je pověšen na ramínku, bývá přehozen PE fólií. *Rukávce* se často dávají do lepenkové krabice, která je vystlaná hedvábným papírem nebo taky ne, a krabici zakrývají fólií.

Je důležité dbát na přístup vzduchu k předmětům.

1.5. ÚDRŽBA PŘEDMĚTU PŘED POUŽITÍM

- modření
- škrobení
- žehlení

Modření

Pro kunovský kroj je typická modřená mužská *dudovica* a ženské rukávce. K modření se používalo barvy zvané *modřička*. Bývala to modrá pasta, která se přidávala do škrobicí směsi. Výsledný odstín modré závisel na množství přidané barvy. V dnešní době se už nevyrábí, modří se pomocí pigmentu, jenž se běžně užívá k tónování vápna.

Škrobení

Škrobení se provádí, až po vyprání, na čisté tkanině. Nejdříve se připraví škrobicí lázeň. Do 1 litru studené vody se vsypou 4 polévkové lžíce pšeničného škrobu, 1 lžíce boraxu, moučkový cukr. Přidávají se ještě rukou vytvořené mydlinky z navlhčeného jádrového mýdla, které zabraňují lepení plátna k žehličce. Připraví se dostatečné množství lázně. Části oděvu vložíme do lázně tak, aby byly zcela ponořené, a necháme přibližně dvě hodiny stát. Po vytažení se z prádla ručně vymačká přebytečné množství vody a zabalí se asi na hodinu do ručníku. Ještě vlhké se žehlí. Tomuto způsobu škrobení se říká „na studeno“.

Žehlení

Škrobené části se žehlí za vlhka. Slavnostní kroj na hody musí být dokonale nažehlen. Na košilích a jupkách by neměly být vidět žádné sklady.

Když byl kroj ještě všedním oblečením, tak se před použitím nežehlil.

1.6. POUŽITÍ PŘEDMĚTU

Všední kroj byl určen pro každodenní nošení, sloužil jako pracovní oděv. Jiná jeho varianta se nosila do kostela a ve slavnostní dny. Obřadní kroj se oblékal párkrát za život. Nejchudší obyvatelstvo mělo jen jedno ošacení, a to jim muselo stačit pro všechny příležitosti. Bohatí měli hodně kousků, které často střídali, a tak nedocházelo k jejich velkému opotřebení.

Postup oblékání *rukávců* na ženu se různí podle jejich typu. Nevycpávané *rukávce* (je to jeden kus oděvu) se oblečou na ramena a na ně se obleče *kordulka*. Na spodní části rukávu je tkanička, která se zavazuje kolem paže. Podkasáním rukávů vzniká jejich „nafouknutý“ vzhled. U *rukávců* například kunovského kroje se před zavázáním tkaniček vkládají dovnitř rukávů tvrdé papíry, které vytváří válcovitý vzhled rukávů. Vycpávané *rukávce* mají zapínání vpředu i vzadu, jsou na dva kusy, aby se s nimi lépe manipulovalo a aby šly vůbec obléct. Rukávce se oblékají do *kordulky*, jejími průramky, zvenku dovnitř. Zadní díl se zapne na zádech. Tyto *rukávce* se tedy oblékají dohromady i s *kordulkou*. Na počátku 20. století tyto *rukávce* ještě nebyly vycpané, a tak mohly jeden kus oděvu. Přibližně do poloviny 20. století se vycpávaly senem, slámou nebo novinami podobným způsobem, jako se dnes vycpávají ty kunovské. Potom, co vycpání bylo natrvalo, z jednoho kusu *rukávců* vznikly kusy dva.

Turecký šátek se používal na víc způsobů. Při jízdě králů se dával na koně pod sedlo. Jako prapor jej jezdec míval uvázaný na bidle. Na fašank nosí *podšabláři turčák* uvázaný kolem pasu. Mohl se také v interiéru používat jako ozdobný prvek. Dnes si jím v hodové dny zdobí stárky svá obydlí. Ovšem jeho hlavním účelem je nosit jej uvázaný na hlavě.¹²

Vázání šátku na hlavu je velmi složitá věc. Jen v této malé oblasti navíc existuje mnoho variant úvazů, které se liší podle vesnic a podle účelu.

¹² KUŽELOVÁ Zdenka. Šátek a jeho interpretace. Rukopis. Brno 2010

Obr. 43: Joža Uprka: Jízda králů 1897

Obr. 44: Jízda králů kol. 2005

Obr. 45: Fašancáři

Obr 46: Plesnivý Vincent: Hlava dívky ve slováckém kroji, 1922

1.7. PÉČE O PŘEDMĚT PO JEHO POUŽITÍ

Po použití se musí vyprat ty části, které se škróbily. Škrob by mohl sloužit jako potrava pro škůdce. Navíc znečištění od potu, případně od jídla, by se po delší době špatně odstraňovalo a bylo by napadáno biologickými škůdci.

2. OBDOBÍ ZÁNIKU UŽÍVÁNÍ KROJE

2.1. PŘÍČINY ZÁNIKU KROJE

V dnešní době na Slovácku kroj obléká velmi málo žen, ale ještě se najdou takové, co jej mají za běžné oblečení. V první polovině 20. století kroj nosily ženy, jež pracovaly doma v zemědělství. Mladší ženy a dívky, které dojížděly za prací do města, se musely přizpůsobit a začaly se oblékat „městsky“. Toto oblečení bylo pohodlnější a ke kroji se tudíž vracely jen o nedělích a slavnostech. Své potomky matky už také oblékaly do městských šatů. Pamětnice, které dnes v kroji pořád chodí, vzpomínají, že když začaly chodit do obecné školy, tak v kroji nechodily, ale odpoledne po návratu ze školy, šaty pečlivě uložily a oblékly se do všedního kroje. Ten nosily i po ukončení školní docházky. Na dobových fotografiích i z první poloviny století bývají děti alespoň při významných událostech „po panský“ oblečené.

2.2. ZÁJEM O ETNOGRAFII

V roce 1891 se uskutečnila Jubilejní výstava, jež demonstrovala pokrok českého hospodářství. Jedním z pavilonů byla „Česká chalupa“, která měla přiblížit návštěvníkům lidovou kulturu. Česká chalupa probudila velký zájem o toto téma. *„Procházejíce výstavou uvědomovali si venkovští návštěvníci, že mnohé z těch předmětů, kterých si doma nevážili, vyhazovali je a ničili nebo lacino prodávali, ukazují se zde veřejnosti jako vzácnosti. Naučili se chápat hodnotu těchto předmětů a mít pro ně větší porozumění než dosud.“*¹³

Proto v roce 1895 byla uspořádána Národopisná výstava. Navazovala na Českou chalupu a rozvíjela ji. Hlavní atrakcí byla „Výstavní dědina“. Byly v ní k vidění instalace různých typů staveb i s vybavením interiérů a ukázky z krojů.

Obě výstavy poukázaly na věci, které byly doposud vnímány jako obyčejné a zbytečné. Po ukončení výstavy většina předmětů putovala nazpět do svých původních míst a staly se základem vznikajících muzeí.

¹³) ŠPĚT, Jiří. Přehled vývoje českého muzejnictví I. 2. vydání. Brno. 2003. Str. 46

2.3. PŘEMÍSTĚNÍ PŘEDMĚTU

Když se kroj přestal běžně používat, lidé jej přinesli do muzea. Doma si třeba ponechali jen ten sváteční. Nebo sběratelé obcházeli lidi a aktivně vyhledávali předměty, o které měli zájem. Po smrti svou sbírku většinou odkázali muzeu nebo jejich sbírka utvořila základ muzea.

Při přesunu předmětu nesmí dojít k jeho klimatickému šoku. Předmět je svému prostředí přizpůsoben, a pokud by byl umístěn do prostředí s úplně jinými podmínkami (byť by se jednalo o podmínky, které jsou pro textil obecně ideální), tato prudká změna by mohla hrubě poškodit vlákna. Je tedy nutné dbát na to, aby tento přechod byl co nejvíce pozvolný.

3. KROJ SBÍRKOVÝM PŘEDMĚTEM V MUZEU

V současné době existují vedle státních muzeí i muzea soukromá. Muzea se neomezuji jen na svou budovu a mají expozice v reálném prostředí. Tímto se exponáty dostávají do svého původního prostředí. Mikroklíma není nijak člověkem upravováno. Stejně jako v soukromých muzeích i zde jsou exponáty uloženy formou expozice.

3.1. OCHRANA SBÍRKOVÉHO PŘEDMĚTU

Právní ochrana

Na předměty, které se stanou muzejními, se vztahuje právní ochrana podle zákona o státní památkové péči 20/1987 Sb. Velmi důležitá je evidence. Pokud se ztratí evidenční označení, předmět přichází o svou výpovědní hodnotu, stane se předmětem anonymním.

Ochrana výpovědní hodnoty

Do výpovědní hodnoty nepatří jen to, jak předmět vypadá. Ale také to, jakým způsobem je vyroben, z jakých původních materiálů je, jak se používal, udržoval a ukládal.

Ochrana samotného předmětu

Prevence je velmi důležitá, protože předchází poškození předmětu. Nejlepší preventivní ochranou předmětu je vytvoření vhodného prostředí.

Rozmezí teploty pro uložení by se mělo pohybovat od 12 °C do 16 °C. Relativní vlhkost (RV) by měla být kolem 55 %, přičemž bezpečné rozmezí činí hodnoty 45 – 55 % relativní vlhkosti. Textil se skladuje v naprosté tmě. Textil se musí chránit před prachem třeba tím, že se vzduch v depozitáři filtruje. Nebo se používají prachotěsné skříně a různé obaly. „Zásadně není možno používat obaly z polyetylenové folie (ať už utěsněné, nebo neutěsněné), které prach naopak přitahují. V utěsněných obalech, kde vzduch neproudí, může dojít ke zvýšené RV event. k růstu mikroorganismů.“¹⁴⁾

Následující kapitola se bude zabývat faktory, před kterými je předmět nutno ochraňovat.

¹⁴⁾ Kolektiv autorů. Preventivní ochrana sbírkových předmětů. Praha, 2001. Str. 50.

3.2. FAKTORY POŠKOZUJÍCÍ TEXTIL

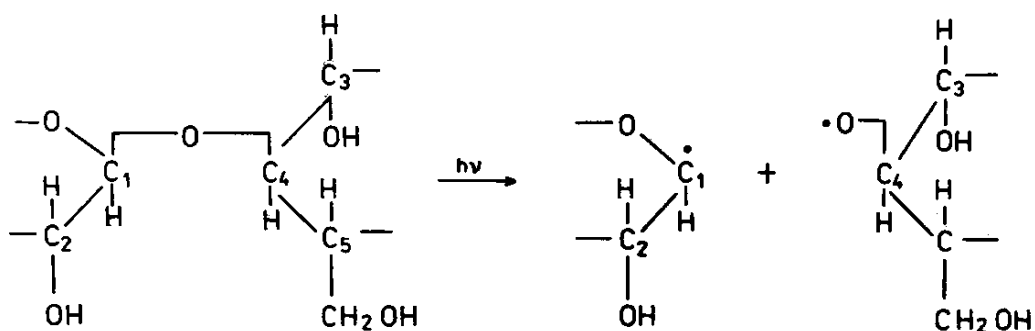
- Světlo
- Teplota
- Vlhkost
- Chemické poškození
- Biologičtí škůdci
- Člověk
- Technologie zpracování

Světlo

Textil patří mezi materiály zvláště citlivé na světlo. Vláknům působením světla blednou a křehnou. Působení světla je kumulativní, poškození jsou nevratná. Na poškození má vliv intenzita osvětlení, celková doba expozice, vlnová délka světelných paprsků, proto se textil ukládá ve tmě. Například při výstavě je maximální intenzita osvětlení doporučována 50 lx a roční expozice se pohybuje v intervalu 12 000 – 12 500 lxh.

Spektrum záření se skládá ze záření kosmického, gama, rentgenového, ultrafialového, viditelného, infračerveného a radiového. Infračervené záření vyvolává zvýšení teploty. Viditelné a ultrafialové záření iniciují fotochemické reakce. Působením UV záření dochází ke vzniku radikálů a hydroxidů. V řetězci celulózy dochází ke štěpení vazeb C-C a C-O, keratin žloutne. Hedvábné vlákno je na záření nejcitlivější. V důsledku fotooxidace hedvábí žloutne a křehne.

Textil musí být ukládán ve tmě.

Vliv UV záření na celulózu

Teplota

Teplota podstatně ovlivňuje řadu faktorů, které souvisí s poškozením textilu. Souvisí s rychlostí chemických reakcí.

Vlhkost

Absolutní vlhkost vyjadřuje maximální množství vodní páry ve vzduchu o určité teplotě. Teplý vzduch pojme více vodní páry než vzduch studený. Pokud se teplý vzduch s určitým množstvím vody (např. 30 °C obsahuje 30,03 g vody) ochladí (20 °C obsahuje 17,11 g vody), přebytek vody zkondenzuje- zkapalní (12,92 g vody). Kondenzace může nastat i v případě, že teplý vlhký vzduch přijde do kontaktu se studeným předmětem, který se orosí.

Relativní vlhkost (RV v %) udává aktuální míru nasycení vzduchu vodními parami. Pokud je v ovzduší konstantní množství vodní páry, pak při snižování teploty vzduchu dochází k zvýšení relativní vlhkosti a při zvyšování teploty ovzduší relativní vlhkost klesá.

Textilní vlákna snadno přijímají a odvádí vlhkost. Proto je nutné, aby u RV nedocházelo k prudkým výkyvům a aby odpovídala ideální hodnotě 55 % relativní vlhkosti. Nízká RV (< 40 %) způsobuje vysychání, textilní vlákna se smršťují, křehnou, lámou se a dochází k vnitřnímu pnutí. Při vysoké relativní (> 60 %) vlhkosti textilní vlákna přijímají do své buněčné struktury vodu a bobtnají- zvětšují svůj objem. Tím opět dochází k vnitřnímu pnutí, k poškození pevnosti vláken. Dochází ke korozi kovových ozdob. Korozní produkty poškozují samotný textilní předmět. Mimo přímá poškození, vysoká relativní vlhkost spolu s teplotou vytváří optimální podmínky pro růst plísní.

Chemické poškození

- Anorganické kyseliny
- Alkálie
- Ozón
- Organické kyseliny, aldehydy

Kyselina sírová vzniká působením vzdušné vlhkosti na oxid siřičitý. Stejným principem vzniká i kyselina dusičná. Obě způsobují depolymeraci bílkovin a celulózy. Kyselá hydrolýza zapříčiňuje vznik oligosacharidů až na jednotlivé monomery.

Kyselina sírová i dusičná odjímá vodu z celulózy. Kyselina dusičná způsobuje žloutnutí vlny (xantoproteinová reakce).

Alkálie poškozují zejména živočišná vlákna. U vlny alkálie napadají cystinové můstky. *Dochází k jejich hydrolytickému štěpení a snižování obsahu síry.*¹⁵⁾ Už 2% roztok hydroxidu sodného za varu rozpouští vlněná vlákna.

Ozón je „(...) silné oxidační činidlo, které napadá všechny organické materiály. Reaguje především s dvojnými vazbami nenasycených organických látek (...); způsobuje sířování a mění chemismus těchto látek a zvyšuje i rychlost všech typů koroze.“¹⁶⁾

K vnitřním polutantům patří látky uvolňující se z mobiliáře, povrchových nátěrů, čisticích prostředků a předmětů samotných. Z tvrdého dřeva a latexu se může uvolňovat kyselina octová CH_3COOH . Formaldehyd HCHO se do prostoru dostává z fenolformaldehydové a melaminformaldehydové pryskyřice, které jsou součástí dřevotřísek. Z nátěrů se uvolňuje acetaldehyd CH_3CHO . Tyto látky v ovzduší deponují nejsou ve velkých koncentracích, proto pro uložený textil velké ohrožení nepředstavují.

Biologičtí škůdci

- bakterie, plísně, houby
- hmyz (mol šatní- *Tinea pellionella*, rušník- *Anthrenus*, rybenka domácí- *Lepismatidae*)
- hlodavci
- ptáci

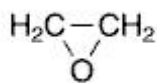
Biologické napadení sbírky je známkou nedostatečného zabezpečení prostředí proti škůdcům.

Bakterie se často vyskytují na předmětech z bílkovinných materiálů (tj. živočišná vlákna). Při relativní vlhkosti vyšší než 70% a teplotě 15 °C je vysoká pravděpodobnost napadení sbírky plísněmi. Potravou pro plísně je celulóza, polysacharidy v podobě škrobu a bílkoviny. Nebezpečné je napadení sporami plísní, které za příznivých podmínek začnou být aktivní. Takto napadené předměty se dezinfikují parami butanolu $\text{H}_3\text{C} - \text{CH}_2 - \text{CH}_2 - \text{CH}_2 - \text{OH}$, můžou se použít fungicidní nebo fungistatické přípravky (...) na bázi bóru nebo kvartérních amoniových solí a

¹⁵⁾ KRČMA, Ladislav. Degradace textilních vláken a ochrana proti ní. 1. vydání. Praha, 1976. Str. 73

¹⁶⁾ Kolektiv autorů. Preventivní ochrana sbírkových předmětů. Praha, 2001. Str. 20.

2 thiokyanomethylthiobenzthiazolu (TCMTB). Pokud je sbírka napadena plísněmi, dá se předpokládat, že spory plísní zamořily i depozitář, proto je nutné jej také vydezinfikovat.

Ethylenoxid

Hmyz se do depozitářů může dostat větracími otvory, škvírami nebo spolu s předmětem. Jeho vniknutí se zabraňuje hustými sítkami nebo filtry ve větrání, pásky s lepem a různými feromonovými lapači. Pokud jsou předměty už napadeny, tak se ošetřují neinvazivním zásahem nebo použitím tekutých insekticidních prostředků.

Neinvazivní ošetření nezasahuje do předmětu, je prováděno mimo něj. Předměty se ošetřují ozařováním (γ - zářením), vkládáním do inertní atmosféry (dusík nebo oxid uhličitý) nebo plynováním. V prostorech určených pro plynování se používá ethylenoxid. Častým prostředkem k plynování je sulfurylfluorid SO_2F_2 , fosfan PH_3 , ten však způsobuje zčernání arsenitých pigmentů a poškozuje zlacení, methylbromid CH_3Br (od r. 2005 je zákaz jeho používání), který může znehodnotit stříbrné předměty. Plynování se musí vždy alespoň jednou opakovat. Pokud se hmyzu zbavené předměty uloží do zamořeného prostředí, budou opět napadeny.

Nejčastější insekticid jsou pyretroidy, které se používají nejčastěji ve formě aerosolu a které na povrchu vždy částečně ulpí. Výhodou je, že předmět je chráněn i do budoucna.

Člověk

S předmětem se pracuje v rukavicích, pot působí na předmět negativně. Člověk může nesprávnou manipulací nebo nesprávným konzervátorským zásahem předmět zcela znehodnotit.

Technologie zpracování

Už při výrobě může docházet k poškození vláken používáním nevhodných zušlechťovacích postupů.

Názorným příkladem poškození způsobené výrobou je turecký šátek, kdy barvivo způsobuje vypadávání kousků tkaniny z plochy šatku, které byly ohraničené touto černou barvou.

3. 3. PROSTŘEDÍ VENKOVNÍ

3.3.1. Globální prostředí

Globální prostředí je shodné jako u kapitoly původní prostředí. Depozitáře muzeí a muzea samotná se nacházejí ve stejných podnebných podmínkách a na stejném místě, jako původní stavby.

3.3.2. Region

Stále se nacházíme ve stejném regionu- na Slovensku. Bližší určení regionu je v kapitole 1.1.2.

3.3.3. Místo- areál

Budova by se měla nacházet na bezpečném místě, dost daleko od silnic, od tepelných zdrojů a zdrojů znečištění. Neměla by být v blízkosti řeky. Okolo budovy by mělo být ohraničeno ochranným pásmem.

3.4. PŘEDMĚT SBÍRKY

Jak již bylo zmíněno, kraj prodělal určitý vývoj, proto se v muzeu nachází i archaické kroje, které se v domácnostech už nevyskytují.

3.4.1. Materiál- vlákna

Na 4 předmětech z původního prostředí a na 6 studijních předmětech muzea byl proveden rozbor materiálu pomocí mikroskopie, spalovacích zkoušek a mikrochemických zkoušek. Těmito rozbory byly zjištěny tyto materiály: bavlna, konopí, vlna, viskóza. Mezi tradiční materiály patří ještě len a hedvábí, jejich přítomnost na zkoumaných předmětech nebyla potvrzena.

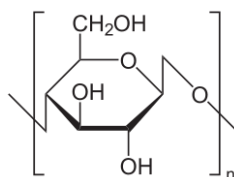
Průzkum textilního předmětu prochází různými rovinami. Jako první se zajímáme o trojrozměrný objekt. Potom se provádí průzkum plochy. Přes plošný průzkum se dostaneme k přízi a z ní určujeme materiál.

Pro uložení textilu je výhodné, můžeme-li předměty z různých materiálů uložit odděleně. Může dojít prostřednictvím látek, kterými byly tyto dva materiály zušlechtěny, k poškození.

Rostlinná vlákna

Bavlna

Chemické složení: Bavlna je po chemické stránce tvořená 94% celulózy, 1,3% proteinů, 1,2% pektinů, 1,2% popela, 0,6% vosků a 1,4% ostatními látkami a pigmentem. Celulóza je nejrozšířenějším biopolymerem. „*Chemicky je celuloza β-1,4-D-glukan, v němž pevnost řetězce je zesílena vodíkovými můstky (...).*“¹⁷⁾ Řadí se mezi polysacharidy. Jednotlivé monomerní jednotky jsou spojeny β- glykosidovou vazbou. Řetězec může obsahovat až 10 000 glukosových zbytků. Celulóza je nerozpustná ve vodě.

Elementární jednotka celulózy

¹⁷⁾ PACÁK, Josef. Stručné základy organické chemie. 1. vydání. Praha: SNTL. 1975. Str. 375

Vlastnosti: Dobře přijímá barviva kypová, sirná, reaktivní, naftolová, substantivní a indigosoly. Odolnost proti kyselinám není vysoká, v koncentrované kyselině sírové se rozpouští.

Poškození: Při vyšší vlhkosti bavlnu snadno napadají plísně, způsobující její degradaci. Bavlnu též mohou poškozovat různí škůdci.

„V alkalických roztocích za tepla a v přítomnosti kyslíku vznikají oxycelulózy, které mají odlišné vlastnosti a vedou k snížení pevnosti až rozpadu bavlněného vlákna.“¹⁸⁾

Silné kyseliny způsobují depolymeraci řetězců celulózy. Dochází ke kyselé hydrolyze, kdy se celulóza štěpí na hydroxycelulózu. Vlákně se může rozpadnout na prášek, protože hydroxycelulóza je práškovitá.

Oxidací v zásaditém prostředí vzniká oxycelulóza, obsahující karboxylové skupiny –COOH. Redukující oxycelulóza obsahuje aldehydovou skupinu CHO, která přechází na skupinu karboxylovou.

Len

Chemické složení: Len je tvořen z 65- 87 % celulózy. Bělený len obsahuje až 98 % celulózy. Zbytek připadá na lignin, vosky, tuky, pektiny.

Poškození: Obdobné jako u bavlny.

Konopí

Chemické složení: Vlákně mohou být tvořena až z 80 % celulózu.

Vlastnosti: *„Stálost proti účinku vlhka a mokra je vysoká. Proti vlivům povětrnosti je konopí ze všech přírodních vláken nejodolnější.“¹⁹⁾*

Poškození: viz bavlna

¹⁸⁾ HLADÍK, Vladimír. HLADÍK, Vladimír a kolektiv. Textilní vlákna. 1. vydání. Praha. 1977. Str. 50.

¹⁹⁾ Tamtéž. Str. 77.

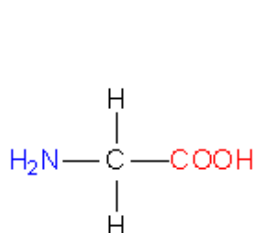
4.1.2. Živočišná vlákna

Vlna

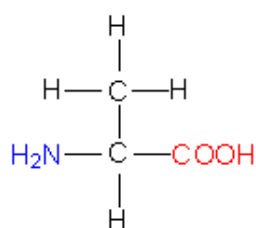
Vlna musí obsahovat 0,75 % - 1,5 % tuku, aby byla zachována pružnost a ohebnost vláken.

Chemické složení: Základní složkou vlny jsou aminokyseliny, které se spojují peptidovou vazbou za vzniku polymerních řetězců.

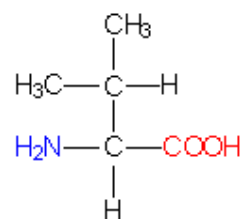
- Aminokyseliny s nesubstituovaným postranním řetězcem:

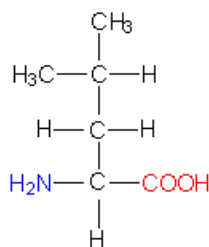
Glycin

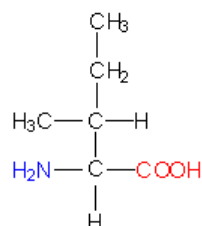
Alanin

Valin

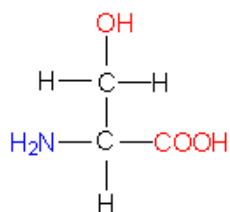

Leucin

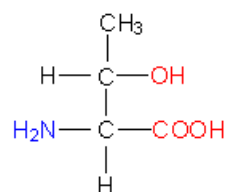

Izoleucin

- Aminokyseliny s hydroxylovou skupinou

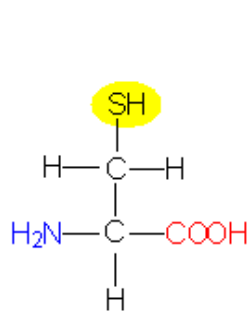

Serin

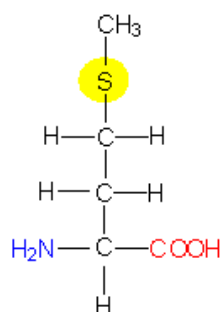

Threonin

➤ Aminokyseliny se sírou

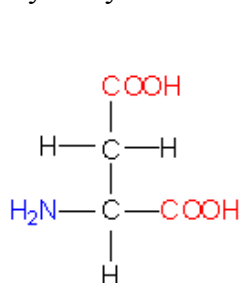

Cystein

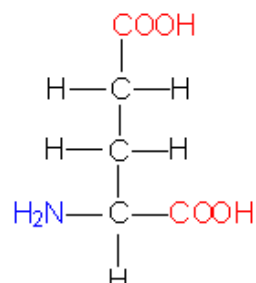

Methionin

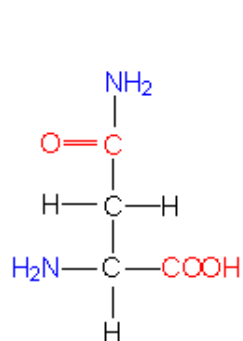
➤ Kyselé aminokyseliny

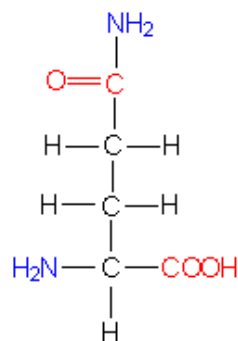
Kyselina asparagová

Kyselina glutamová

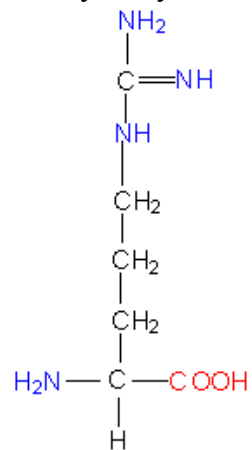

Asparagin

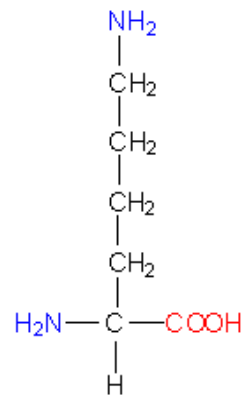

Glutamin

➤ Bazické aminokyseliny

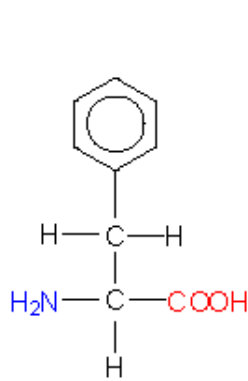

Arginin

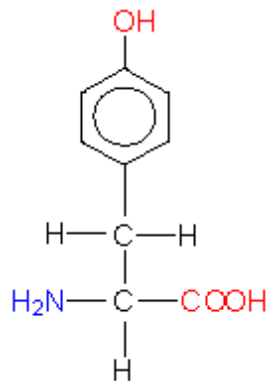

Lysin

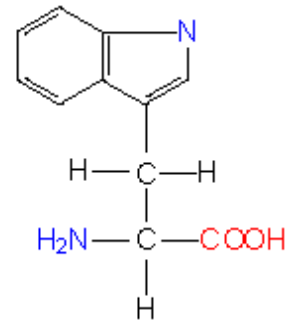
➤ Aromatické aminokyseliny

Fenylalanin

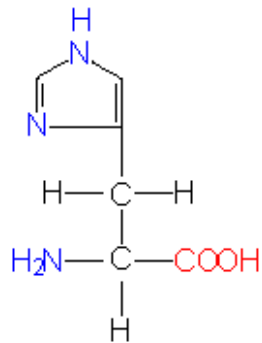

Tyrosin

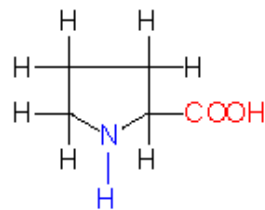

Tryptofan

➤ Heterocyklické aminokyseliny

Histidin

Prolin

Vlastnosti: Je odolná proti kyselinám Vlna má svůj isoelektrický bod kolem 4, 9 pH. Při tomto pH vlna nepřijímá H ani OH ionty, méně botná a nejméně se poškozuje.

Poškození: Při oxidaci dochází k přeměně cystinových můstků až na kyselinu cysteinovou. Disulfidický můstek se redukcí rozkládá na thiolové –SH skupiny. Oxidací -SH skupin vznikají opět disulfidické můstky.

V přítomnosti HNO₃ probíhá xantoproteinová reakce.

Hydrolyzou vlny dochází ke štěpení peptidických vazem a tím i k nárůstu karboxylových skupin a aminoskupin.

Za tepla je vlna velmi citlivá na zásadité látky. Působením zásaditých látek dochází k úbytku síry ve vláknech.

Hedvábí

Zpracování: Hedvábí zůstává neodkližené se sericinem nebo se zpracovává procesem odkližování, čímž se rozumí odstraňování sericinu pomocí slabě alkalického roztoku. Úbytek hmotnosti se doplňuje tzv. zatěžkáváním, kdy se vlákno zatěžká solemi, nejčastěji cínovými solemi. Zatěžkání má neblahý vliv na pevnost vlákna a na odolnost vůči světlu a vlhkosti.

Chemické složení: Hedvábí pocházející z bource morušového se skládá z fibroinu a sericinu. Obě dvě látky jsou bílkovinné povahy a jsou vysokomolekulární. Hedvábí na rozdíl od vlny neobsahuje aminokyseliny, obsahující síru. Sericin se z hedvábí odstraňuje pomocí slabých alkalických roztoků.

Vlastnosti: Dobře přijímá barvu.

Poškození: Kyseliny rychle hydrolyzují hedvábí. Vůči zásadám je odolnější než vlna. Zásady narušují vlákna za horka. Vroucí voda rozkládá fibroin. Hedvábí je citlivé k oxidačním činidlům.

Umělá vlákna

Viskóza

Chemické složení: Viskóza je tvořena celulózou.

Vlastnosti: Za mokra ztrácí pevnost v tahu.

Poškození: Jako u bavlny.

3.4.2. Zušlechťení

- Odklížení
- Zatěžkání
- Mrcerace
- Optické zjasnění
- Barvení
- Škrobení
- Modření

Optické zjasňovací prostředky

Optické zjasňující prostředky (dále jen OZP) jsou látky, jejichž úkolem je zvyšovat bělost, odstraňovat nažloutlost. „*Za své zjasňující účinky vděčí optické zjasňovače fluorescenci, která vzniká při absorpci neviditelného UV záření (při 290 – 400 nm) a emisi většiny absorbované energie jako viditelného modrého fluorescenčního světla (při 400 – 800 nm, maximum 430 – 440 nm).*“²⁰⁾

Některé krojové součásti OZP obsahují ve své hmotě, a proto je OZP stabilní. Kroje, které se perou komerčními prostředky, mohou obsahovat OZP z těchto pracích prostředků.

OZP vyráběné počátkem koncem 20. století se dělí do šesti skupin:

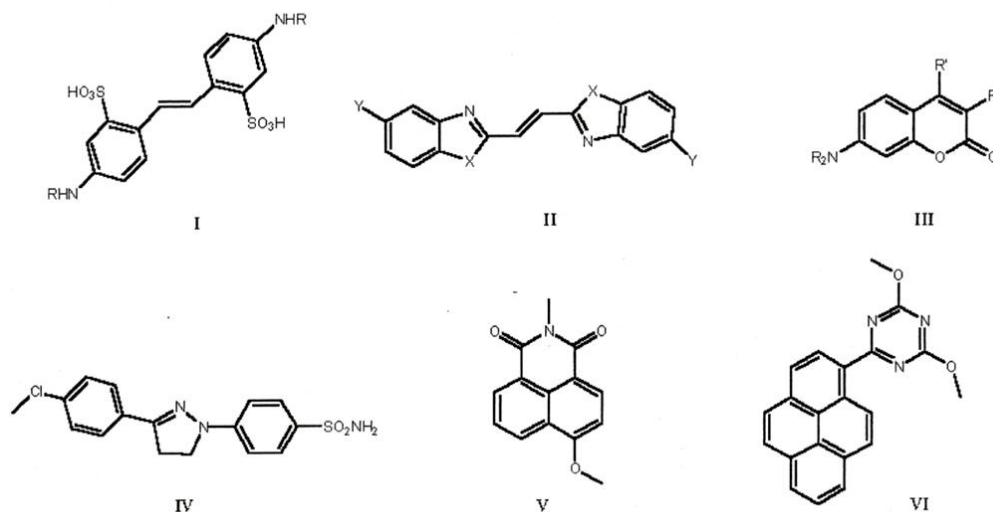
- I. Sloučeniny odvozené od stilbenu (asi 80 % celkové produkce)
- II. Deriváty ethylenu, které obsahují 2 hetero-aromatické zbytky (hydrofobní, jako aditiva zvlákňování z taveniny).
- III. Sloučeniny na bázi akrylonitrilu s obsaženými aminoskupinami nebo sloučeninami s N- heterocykly na místě aminoskupin.

²⁰⁾ PAKOSTOVÁ, Věra. OZP. Nepublikovaný materiál

IV. 1,3- bifenyl-2-pyrazolin (OZP pro bílkovinná vlákna, acetát a polyamid)

V. Naftalimid, např. N-methyl-4-methoxy-naftalimid

VI. Sloučeniny s kondenzovaným aromátem přímo vázaným s heteroaromátem

Obr. 47: OZP na výšivce pentle

3.4.3 Znečištění

Textil může být znečištěn i jinak, než lidskými výměšky.

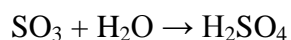
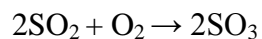
- nestabilní barvivo, včetně OZP
- prach
- plynné polutanty

Pokud textilie obsahuje nestabilní barvivo, může se stát, že při namočení bude toto barvivo krvácet do okolí. OZP, které není vidět, může zkreslovat výsledky fyzikálního průzkumu.

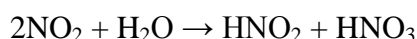
Prach přispívá k odírání a špinění sbírkových předmětů. Může sloužit, jako požer pro biologické škůdce.

Znečištění plynnými polutanty je nebezpečné proto, že s působením vlhkosti vznikají další škodlivé látky (anorganické kyseliny).

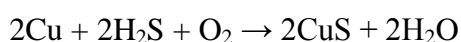
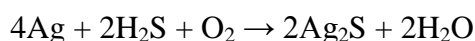
Oxid siřičitý se vzdušným kyslíkem za vhodných podmínek oxiduje na oxid sírový. Reakcí oxidu sírového se vzdušnou vlhkostí vzniká kyselina sírová.

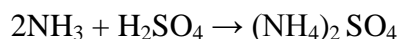
Oxid dusičitý se chová obdobně jako oxid siřičitý. Působením vlhkosti na oxid dusičitý vzniká kyselina dusičná a dusitá.

Textil kroje mohou znečistit korozní produkty kovových ozdob. Sulfan způsobuje černání stříbra, na stříbrném povrchu se utváří vrstvička sulfidu stříbrného. Na mědi vytváří povlak sulfidu měďnatého.

Amoniak s kyselinou sírovou vytváří hygroskopickou sůl síran amonný, který zůstává v textilu

Tab. 1: Limity polutantů tolerované v depozitářích

POLUTANTY	KONCENTRACE
Oxid siřičitý	5 – 10 ppb
Oxid dusičný	5 – 10 ppb
Ozón	5 – 10 ppb
Prachové částice	< 75 µg/ m ³

3.5. PROSTŘEDÍ VNITŘNÍ

3.5.1. Budova depozitáře

Budova depozitáře musí stát na bezpečném místě daleko od silnic, tepelných zdrojů a zdrojů znečištění (např. popela). Neměla by stát poblíž řeky. Budova by měla mít kolem sebe ochranné bezpečnostní pásmo. Budova by měla mít dokonalou tepelnou izolaci.

3.5.2. Interiér depozitáře

Depozitář by měl být uzpůsoben tak, aby se v něm daly vytvořit vhodné podmínky pro uložení textilu. V žádném případě nesmí být průchozí a nesmí v něm docházet k vibracím. Depozitář je proti požáru chráněn protipožárními čidly. U vstupu do každé místnosti je umístěn hasicí přístroj.

V interiéru se musí používat materiály, které nemají vliv na uložené předměty a ze kterých se nevypařují pro sbírky škodlivé látky. Podlaha by se měla snadno udržovat v čistotě, neměly by na ní vnikat nerovnosti. Ideální podlaha je upravená betonová. Nejvhodnějším materiálem pro výmalbu stěn depozitáře jsou minerální nátěry, například vápenné nebo silikátové barvy. Nátěr nesmí obsahovat polyvinylacetátové nebo polyakrylátové disperze.

Materiály vhodné pro interiér

Tab. 2 : Materiálové doporučení pro interiér

Polymery akceptované bez výhrad
Akrylonitril butadien styren (ABS)
Polyamid (Nylon, Silon, Dralon, ...)
Polykarbonát (Mellinex)
Polyethylen (PE)
Polyethylentereftalát
Polymethylmetakrylát (plexisklo)
Polypropylen (PPE)
Polystyren (PS)
Polytetrafluorethylen (Teflon)
Polymery, přijatelné s výhradami
<i>Acetát celulózy někdy mohou obsahovat ftaláty nebo uvolňovat kys. octovou</i>
<i>Polyvinilidenchlorid (PVDC) stabilní polymer s obsahem Cl, folie jsou velmi neprodyšné</i>
<i>Polyurethany esterového typu stabilnější typ PU, ale nevhodný pro přímý styk se sb. Předměty</i>
<i>Silikony přijatelné jako těsnění, ale ne pro přímý kontakt se sb. Předměty, je žádoucí volit silikony neutrální nebo alkalické</i>
Neakceptovatelné polymery
Pryž – vulkanizovaný kaučuk (uvolňuje síru)
Nitrát celulózy (nitrocelulózkové laky)
Polyvinilacetát (PVAc) uvolňuje kys. Octovou
Polychloropren (Neopren) uvolňuje Cl
Polyvinilchlorid (PVC) uvolňuje Cl
Polyurethany éterického typu (PU)
Močovinoformaldehydové pryskyřice
Fenolformaldehydové pryskyřice
Melaminoformaldehydové pryskyřice

Klima v depozitáři

V depozitáři je zapotřebí stále sledovat teplotu a vlhkost. Kolísání hodnot se nelze vyhnout, je však důležité, aby tyto změny nebyly prudké. Dochází-li ke zvýšení či snížení vlhkosti, používají se zvlhčovače nebo odvlhčovače. Depozitář nemusí být nutně vytápěný, postačí, když bude správně a řádně odizolován. Teplota nesmí překročit 20 °C, vhodnější je nižší teplota, při níž se lépe udržuje stabilní relativní vlhkost.

Nejvhodnější by bylo, kdyby v depozitáři byla naprostá tma. Pokud jsou zde okna, musí být vhodně zastíněná.

3.5.3. Mobiliář

Mezi nejvhodnější materiály patří plech z nerezové oceli, ocel opatřená vypalovacím nátěrem, eloxovaný hliník nebo měkké dřevo bez jakékoliv úpravy. Nevhodný je fundus z tvrdého dřeva (uvolňuje se z něj kyselina octová), dřevotřísky obsahující fenolformaldehydové a melaminoformaldehydové pryskyřice, z nichž se časem uvolňuje formaldehyd. Nevhodné jsou i polymery, které časem degradují.

Fundus depozitáře Slováckého muzea je zčásti tvořen starými dubovými skříněmi. Další část zahrnuje nový mobiliář navržený pro potřeby textilního uložení.

3.6. PŘÍPRAVA PŘEDMĚTU PRO ULOŽENÍ

3.6.1. Úpravy před uložením

Průzkum

Do konzervátorské dílny se textilní předměty dostávají v různém stavu. Buď jsou to předměty, které byly používány a udržovány, byly uloženy v čistotě a suchu, anebo se jedná o neudržované, zanedbané, silně znečištěné předměty.

Jako první se provede průzkum, vyhodnotí se rozsah poškození, zjistí se případné biologické napadení. Nejčastějším biologickým napadením je přítomnost larev molů a někdy neaktivní plíseň.

Praní

Před praním je nutné zajistit textil, aby se praním nepoškodil (např. roztřepený kraj). Musí se zjistit stálobarevnost na vzorku předmětu. Vzorek smočený v uvažovaném pracím prostředku se vloží mezi dvě bílé tkaniny a zatíží minimálně po dobu, po kterou se bude prát. Nepouští-li barva, přikročíme k praní. Pokud je předmět vetšý, pere se na skleněné desce pomocí jemného štětce nebo pomocí vatových tamponů. Běžný textil se pere ručně vodě se Syntaponem L. Teplota roztoku je laboratorní. Doba praní by neměla překročit 20 minut. V muzejní praxi se textil nesmí prát v pračce. Pokud po oprání skvrny setrvávají, nesnažíme se je za každou cenu odstranit. Staly se už jeho součástí a mají vypovídající hodnotu o předmětu. Po vyprání se měří pH předmětu. Vypraný předmět se volně suší ve vodorovné poloze. Chrání se proti světlu přikrytím.

Textilní úpravy

Textil se nebělí. Pro uložení je lepší nepoužívat škrob. Škrob slouží jako potrava pro škůdce. Na druhou stranu škrob může být ochrannou vrstvou před znečištěním. Určité součásti kroje (límce, *kadrle*, *rukávce*) bez naškrobení nedávají smysl a jsou to nic neříkající předměty, a proto se ukládají naškrobené. Ke škrobení se používá pšeničný škrob, který se používá autentickým způsobem.

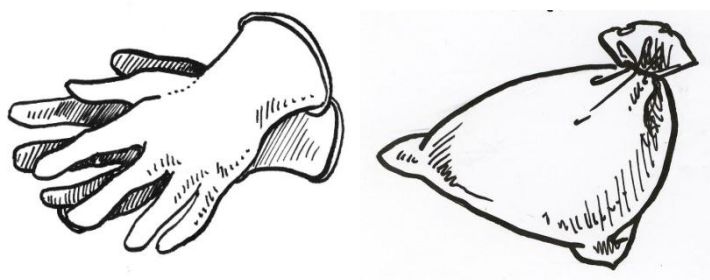
Žehlení

Žehlí se prané součástky kroje.

3.6.1. Způsob skládání oděvu a uložení

Předmět se léta skládal jistým způsobem, tudíž se na těchto místech utvořily přehyby. Tyto sklady je nutno respektovat a nevytvářet nevhodným a zbytečným přehybáním sklady nové.

Dbá se materiálové složení předmětu, a tak se části kroje z živočišných materiálů ukládají do jiné skříně než části kroje z rostlinných materiálů.

3.6.2. Manipulační a obalový materiál

- papír
- netkaná textilie
- PE fólie

Při manipulaci s předměty se musí používat rukavice, tím se zamezí jeho znečištění ze strany člověka.

Předměty se ukládají v zabaleném stavu, aby byly chráněny před prachem. Obaly by měly být nejlépe prodyšné. Pokud se používá polyetylenová fólie, neměla by být neprodyšně uzavřená a měla by se používat pouze pro přikrytí.

Při ukládání je vhodné, aby se předměty navzájem nedotýkaly. Obalují se nebo prokládají nekyselým papírem. Vlněným předmětům kyselé prostředí nevadí, tudíž se může použít obyčejný papír.

Netkaná textilie se používá k obalování konců ramínek.

3.7. ÚDRŽBA PŘEDMĚTU PŘED ZVEŘEJNĚNÍM

Před zveřejněním se kontroluje stav předmětu. Pokud jsou na něm poškození, předmět se konzervuje. Předmět se škrobí a žehlí.

3.8. ZVEŘEJNĚNÍ PŘEDMĚTU

Zveřejnění předmětu se děje formou výstavy, nebo fotografováním pro publikace.

3.9. PÉČE O PŘEDMĚT PO JEHO ZVEŘEJNĚNÍ

Po výstavě se předmět alespoň částečně zbaví škrobu vypráním nebo se přímo ukládá neošetřený (bohužel).

II. EXPERIMENTÁLNÍ ČÁST

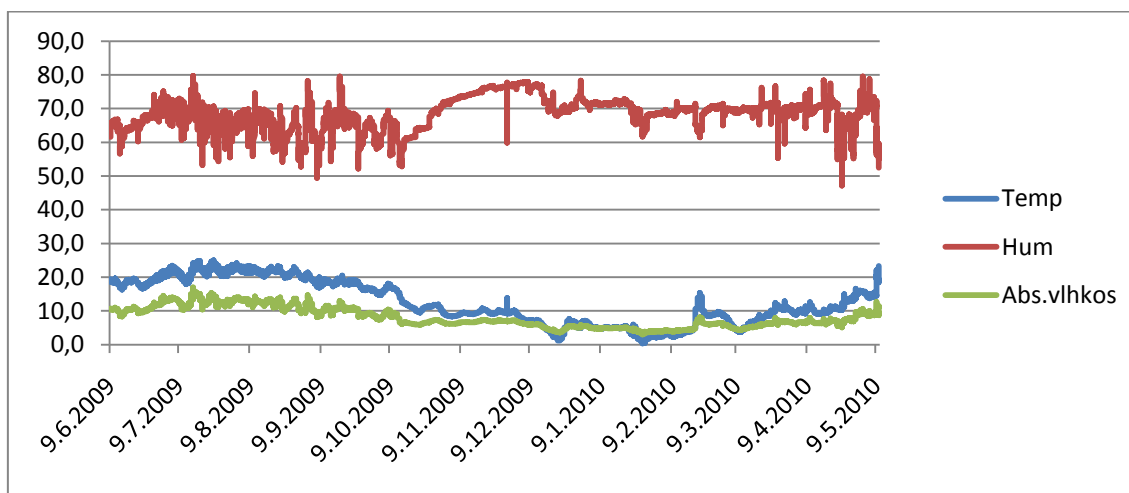
Tato část práce se zabývá konkrétním průzkumem původního místa a muzejního místa uložení krojů a rozbořem předmětu, který souvisí s uložením.

1. PŮVODNÍ PROSTŘEDÍ

Zjišťování klima

Mikroklima bylo měřeno datalogerem v místnosti, která se svými podmínkami nejvíce podobá původnímu prostředí. Místnost je v domě z pálených cihel. Okna jsou dvojitá dřevěná a jsou orientována na severní stranu. Místnost dřív přímo vytápěná nebyla, teplo sem proudilo z vedlejší místnosti, kde byly kamna. Dnes se zde netopí vůbec.

Měření bylo zahájeno 9.6.2009 a ukončeno 9.5.2010. Dataloger zapisoval hodnoty každou půlhodinu. Následující graf zobrazuje naměřené hodnoty teploty, relativní vlhkosti a absolutní vlhkosti ovzduší.

Graf 1: teplota, absolutní vlhkost, rosný bod za období od 9.6. 2009 do 9.5. 2010
(Temp = teplota, Hum = relativní vlhkost, Abs.vlhkos = absolutní vlhkost)

Tab. 3: Naměřené průměrné hodnoty v nevytápěném domě

	Teplota (°C)	Relativní vlhkost (%)	Absolutní vlhkost (g)
Červen 2009	18,4	65,5	10,34
Červenec 2009	21,6	68,2	13,01
Srpen 2009	21,9	64,4	12,43
Září 2009	18,4	65,0	10,29
Říjen 2009	13,3	63,4	7,42
Listopad 2009	9,3	74,8	6,75
Prosinec 2009	6,0	73,4	5,41
Leden 2010	4,4	70,3	4,62
Únor 2010	5,5	68,8	4,94
Březen 2010	7,7	69,7	5,72
Duben 2010	10,8	68,6	6,78
Květen 2010	15,4	69,9	9,17

V tabulce jsou uvedeny po jednotlivých měsících průměrné teploty, relativní vlhkosti a absolutní vlhkosti. Tyto hodnoty vychází z grafu 2. Absolutní vlhkost udává aktuální množství vodních par v ovzduší. Relativní vlhkost udává jejich vzájemný vztah. Vše se odvíjí od teploty.

2. KROJ SBÍRKOVÝM PŘEDMĚTEM V MUZEU

2.1. Místo- areál

Budova se nachází v areálu bývalých kasáren. Budova stojí samostatně. Depozitář je umístěn v blízkosti řeky Moravy, tudíž v záplavové zóně.

2.2. Budova depozitáře

Obr 48: Budova depozitáře

Jde o nově zrekonstruovanou budovu, která dřív sloužila vojenským účelům. Jak lze vidět na příkladu oken, tak při rekonstrukci se již myslelo na budoucí využití této budovy. Okna jsou malá, plastová, k jejich zastínění slouží žaluzie. Celá budova je zateplená.

Tento objekt neslouží pouze jako depozitář. Je zde umístěno archeologické pracoviště, přednáškový sál. V druhém nadzemním podlaží se nachází depozitář textilu.

Vstup do budovy je chráněn elektronickými kódy. Přízemní okna jsou chráněna mřížemi.

Obr. 49: Boční pohled na budovu

Obr. 50: Zabezpečení oken a dveří

2.3. Interiér depozitáře

Obr 51: Depozitář textilu, Slováké muzeum 2009

V interiéru depozitáře jsou u stropu velmi malá, plastová, žaluziemi zastíněná okna. Podlaha je pokrytá parketami, které jsou lakované. Lakovaný parketový typ podlahy není pro interiér depozitáře vhodný. Časem se z něj můžou uvolňovat škodlivé látky. Vhodnější by byla betonová podlaha. Stěny jsou natřeny vápenným nátěrem. Nátěr je vhodný.

Klima v depozitáři

Depozitář textilu Slováckého muzea je vytápěn klasickým ústředním topením. Relativní vlhkost je regulována podle potřeb zvlhčovači a odvlhčovači. Větrá se malými okny, která jsou chráněna proti vniknutí hmyzu hustými sítěkami. Okna jsou zastíněna žaluziemi. Teplota a vlhkost jsou monitorovány. Záznamy jsou sledovány a podle jejich výsledků se zajišťují odpovídající opatření.

Soukromé Potomákovovo muzeum je příkladem, kdy muzeum je současně i depozitářem. Vlhkost je monitorována a podle potřeby upravována. Vnitřní teplota je však závislá na roční době a během roku kolísá. Změny jsou pozvolné. Funguje zde přirozená termoregulace starých domů. V zimě se v muzeu přitápí, aby místnost nevymrzla.

2.4. Mobiliář

Fundus depozitáře Slováckého muzea je zčásti tvořen starými dubovými skříněmi. Další část zahrnuje nový mobiliář navržený pro potřeby textilního uložení (materiál se mi nepodařilo zjistit, ale jedná podle vzhledu se nejspíš o lamino), který má atest na to, aby mohl sloužit jako depozitární nábytek.

Obr. 52: Nová šuplíková skříň

Obr. 53: Vnitřek skříně pro uložení sukni

Obr. 54: Staré skříně

2.5. Způsob skládání oděvu a uložení

Sukně se ukládají původním způsobem, a to tak, že se zavinou a zavěsí na háčky ve skříně (obr. 53). Předměty, které je možné zavěsit na ramínko (dřevěná ramínka jsou na koncích obalena textilií, aby nezpůsobila otláčení předmětu) se zavěšují. Jsou to *kordule* (obr. 57), *jupky*, *lajbly*, *kožuchy*, košile a nevycpávané *rukávce* (obr. 56). Ty vycpávané se dávají do šuplíkové skříně, které je obrázku 50. Pokud je kroj jednoho typu kompletní, ukládá se pohromadě do šuplíkové skříně. Nohavice se ukládají horizontálně do dlouhých šuplíků (obr. 58).

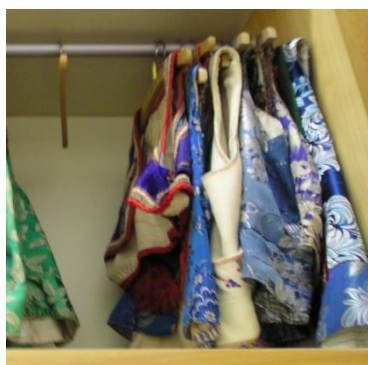
Turecké šátky se přeloží na půl a navíjí se na karton. Evidenční čísla jsou uvedena na předmětu a kartonu. Výšivky se vkládají mezi karton s vystřiženým okénkem.

Obr. 55: Uložení sukní

Obr. 56: Uložení rukávců

Obr.57: Uložení kordulí

Obr. 58: Uložení nohavic

Obr. 59: Uložení výšivek

Obr. 60: Uložení tureckého šátku

Obr. 61: Uložení rukávců

3. PRŮZKUM PŘEDMĚTU

Průzkum byl proveden na těchto předmětech:

UHD 2009/1 turecký šátek

UHD 2009/2 kordulka

UHD 2009/3 jupka

UHD 2009/4 spodnice

Obr. 62: UHD 2009/1

Obr. 63: UHD 2009/2

Obr. 64: UHD 2009/3

Obr. 65: UHD 2009/4

UHM 2009/1 mužská zástěra

UHM 2009/2 přední část rukávce

UHM 2009/3 čepec (jím se dále nezabýváme, protože není ze Slováccka)

UHM 2009/4 turecký šátek

UHM 2009/5 pentle na šorec

UHM 2009/6 vyšívání

UHM 2009/7 ženská kordulka

Obr. 66: UHM 2009/1

Obr. 67: UHM 2009/2

Obr. 68: UHM 2009/4

Obr. 69: UHM 2009/5

Obr. 70: UHM 2009/6

Obr. 71: UHM 2009/7

3.1. Struktura předmětu

U předmětu zjišťujeme jeho strukturu. Jako první se identifikuje, o jaký předmět se jedná (např. jupka), k čemu byl. Poté se zjišťuje druh plošné textilie, ze které je předmět zhotoven. Následuje průzkum příze, ze které je zhotovena plošná textilie. Ze vzorku příze se zjišťuje druh materiálu.

Při identifikaci předmětu sledujeme i jeho zušlechtění.

Pro účel našeho průzkumu předmětů je nejdůležitější, které předměty jsou z celulóзовého materiálu a které jsou z materiálu živočišného.

3.2. Identifikace vláken

K identifikaci vláken můžeme použít mikroskopii, spalovací a mikrochemické zkoušky.

3.2.1. Mikroskopie

Pozorováním vláken v mikroskopu s procházejícím světlem můžeme podle morfologie vláken zjistit, o jaký materiál se jedná (obr. 8 – 13).

3.2.2. Spalovací zkoušky

Do peanu se uchopí nit a pálí se nad kahanem. Při spalovacích zkouškách se sleduje zápach, průběh spalování a výsledný vzhled nitě po spalování.

UHD 2009/1: zkouška se neprováděla (nebylo žádné vhodné místo pro odběr niti)

UHD 2009/2: lícová strana: nit se v jehelci sama rozmotávala, rychle hořela, nit při hoření zapáchala jako spálený papír, na konci jednotlivých vláken se utvořily drobné černé kuličky → rostlinný materiál

podšívka: nit hořela, při hoření zapáchala jako spálený papír, po uhašení plamene měla nit hnědý ohořelý rovný konec → rostlinný materiál

UHD 2009/3: nit hořela, při hoření zapáchala jako spálený papír, po uhašení plamene měla nit hnědý ohořelý rovný konec → rostlinný materiál

UHD 2009/4: tkanina: nit hořela, při hoření zapáchala jako spálený papír, po uhašení plamene měla nit hnědý ohořelý rovný konec → rostlinný materiál

krajka: nit hořela, při hoření zapáchala jako spálený papír, po uhašení plamene měla nit hnědý ohořelý rovný konec → rostlinný materiál

UHM 2009/1:tkanina: nit hořela, při hoření zapáchala jako spálený papír, po uhašení plamene byl konec rovný bez kuličky, jelikož je nit tmavě modrá, zbarvení ohořelého konce nebylo pozorovatelné → rostlinný materiál

výšivka: nit nehořela, ale tavila se, silně zapáchala po spálených vlasech, konec nitě byl černě zatavený bez kuličky → živočišný materiál

třásně: nit nehořela, ale tavila se, silně zapáchala po spálených vlasech, konec nitě byl černě zatavený bez kuličky → živočišný materiál

UHM 2009/2: tkanina: nit hořela rychle, při hoření zapáchala jako spálený papír, po uhašení plamene měla nit hnědý ohořelý rovný konec → rostlinný materiál

výšivka: nit hořela rychle, při hoření zapáchala jako spálený papír, po uhašení plamene měla nit hnědý ohořelý rovný konec → rostlinný materiál

UHM 2009/4: nit hořela, při hoření zapáchala jako spálený papír, po uhašení plamene byl konec rovný, zbarvení nebylo rozeznatelné, jelikož nit byla tmavě barevná → rostlinný materiál

UHM 2009/5:tkanina: nit hořela rychle, při hoření zapáchala jako spálený papír, po uhašení plamene měla nit hnědý ohořelý rovný konec → rostlinný materiál

výšivka: nit se v jehelci sama zčásti rozmotala, nit hořela rychle, při hoření nit zapáchala jako spálený papír, některé ohořelé konce vláken byly hnědé a rovné jiné byly s kuličkou

podšívka: nit hořela, při hoření zapáchala jako spálený papír, po uhašení plamene měla nit hnědý ohořelý rovný konec → rostlinný materiál

UHM 2009/6: podklad: nit hořela, při hoření zapáchala jako spálený papír, po uhašení plamene měla nit hnědý ohořelý rovný konec → rostlinný materiál

výšivka: nit hořela, při hoření zapáchala jako spálený papír, po uhašení plamene měla nit hnědý ohořelý rovný konec → rostlinný materiál

UHM 2009/7:líc: nit se v jehelci sama rozmotávala, hořela rychle, pach se nepodařilo zachytit, na konci se utvořila černá kulička, která se rozpadla v prstech

podšívka zelená: nit hořela, při hoření zapáchala jako spálený papír, po uhašení plamene měla nit černý ohořelý rovný konec → rostlinný materiál

podšívka růžová: : nit hořela, při hoření zapáchala jako spálený papír, po uhašení plamene měla nit černý ohořelý rovný konec → rostlinný materiál

3.2.3. Mikrochemické zkoušky

Vlákna se položí na krycí sklíčko a přiklopí krycím sklíčkem. Pod mikroskopem se na hranu krycího sklíčka kápne činidlo. Postupuje se podle určitého pořadí do té doby, než proběhne reakce a vlákna se nerozpustí.

Tab. 4: Chemické zkoušky vláken²¹⁾

ČINIDLO	VLÁKNO
Aceton	Di, Tri, modakryl za tepla
Kyselina mravenčí HCOOH	PAD
60% H ₂ SO ₄	Viskóza
70% H ₂ SO ₄	Bavlna
Kyselina dusičná HNO ₃	PAN
Koncentrovaná H ₂ SO ₄	PES
Beilstein	Cl
Kyselina chlorovodíková HCl	Přírodní hedvábí
1000 ml HCOOH + 10 g CaCl ₂	PAD hedvábí
Vařící xylén	POP

UHD 2009/1: zkouška se neprováděla (nebylo žádné vhodné místo pro odběr niti)

UHD 2009/2: licová strana: vlákna se po chvíli v 60% HSO úplně rozpustila → viskóza
podšívka: vlákno se v 70% H₂SO₄ rozpustilo → bavlna

UHD 2009/3: vlákno se v 70% H₂SO₄ rozpustilo → bavlna

UHD 2009/4: tkanina: vlákno se v 70% H₂SO₄ rozpustilo → bavlna
krajka: vlákno se v 70% H₂SO₄ rozpustilo → bavlna

UHM 2009/1: tkanina: vlákno se v 70% H₂SO₄ rozpustilo → bavlna
výšivka: určení podle vzhledu pod mikroskopem → vlna
třásně: určení podle vzhledu pod mikroskopem → vlna

²¹⁾ PAKOSTOVÁ, Věra. Výukový materiál

UHM 2009/2: tkanina: chemický rozbor nebyl proveden, podle vzhledu vlákno ze stonku

výšivka: chemický rozbor nebyl proveden, podle vzhledu vlákno ze stonku

UHM 2009/4: vlákno se v 70% H₂SO₄ rozpustilo → bavlna

UHM 2009/5: tkanina: vlákno se v 70% H₂SO₄ rozpustilo → bavlna

výšivka: vlákno se v 60% H₂SO₄ rozpustilo → viskóza

podšívka: vlákno se v 70% H₂SO₄ rozpustilo → bavlna

UHM 2009/6: vlákno se v 70% H₂SO₄ rozpustilo → bavlna

UHM 2009/7: líc: vlákno se v 60% H₂SO₄ rozpustilo → viskóza

podšívka zelená: vlákno se v 60% H₂SO₄ rozpustilo → viskóza

podšívka růžová: vlákno se v 60% H₂SO₄ rozpustilo → viskóza

BERANICE: vlákno se v 60% H₂SO₄ nejprve odbarvilo a potom i rozpustilo → viskóza

3.2.4. Zjištění OZP

Přítomnost zjasňovačů se zjišťuje pomocí ultra fialového záření z UV lampy. Části, které jasně září obsahují OZP. Optický zjasňovač se může z textilie vyplavovat- krvácet a tím poškozovat další předměty nebo části textilie, která zjasňovač neobsahuje. Některá vlákna mohou obsahovat OZP už ve své hmotě, z těchto vláken OZP potom nekrvácí. Krvácivost OZP se dokazuje navlhčeným papírem, který neobsahuje OZP. Poněvadž většina papírů zjasňovače obsahuje, k tomuto účelu se používají kolečka z filtračního papíru. Navlhčený papír přiložíme k textilií a přitlačíme jej. Pod UV lampou pozorujeme otisk. Není- li nic vidět, OZP nekrvácí, je-li otisk pozorovatelný tím, že svítí, OZP z textilie krvácí.

3.2.5. Měření pH

Měření pH bylo prováděno dotykovým pH metrem. Předměty s hodně odlišným pH nemůžou být uloženy spolu. pH může poukazovat na poškození předmětu. Proto se pH měří před uložením.

UHD 2009/1: pH= 6,29 (měřeno na černé barvě); 6,31 (mimo černou)

UHD 2009/2: lícová strana: pH= 6,85

podšívka: pH= 7,19

UHD 2009/3: pH= 7,47

UHD 2009/4: tkanina: pH= 8,45 (obsahuje zbytky škrobu)

krajka: pH= 8,29

UHM 2009/1: tkanina: pH= 4,96

výšivka: pH= 3,95

třásně: pH= 4,23

UHM 2009/2: tkanina: pH= 6,25

výšivka: pH= 6,17

UHM 2009/4: pH= 4,28 (na černé barvě); 4,68 (mimo černou barvu)

UHM 2009/5: měření se neprovádělo

UHM 2009/6: měření se neprovádělo

UHM 2009/7: líc: pH= 5,667

podšívka zelená: pH= 6,005

podšívka růžová: pH= 5,835

Komentář k pH

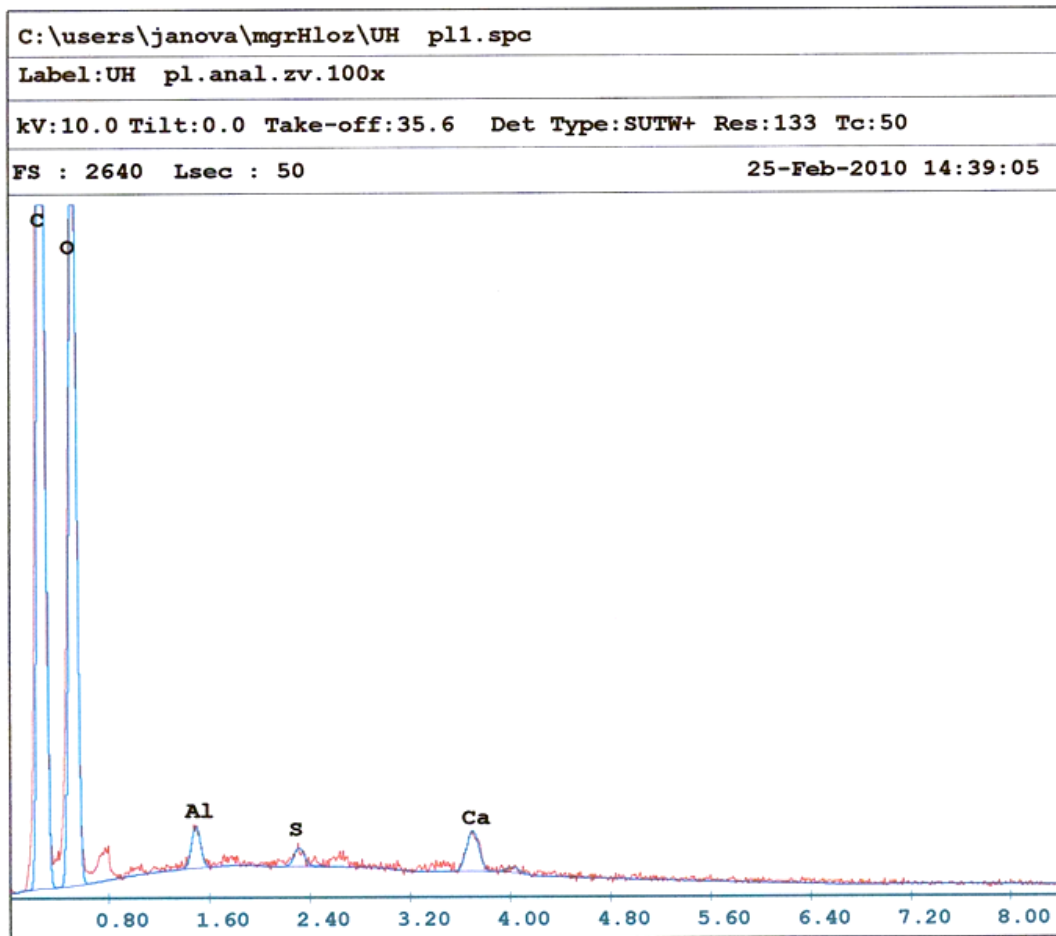
pH rostlinných materiálů se má pohybovat kolem 7, u vlny je hodnota pH kolem 4. Hodnota pH u předmětů UHD 2009/1 – UHD 2009/4 je ovlivněna používáním předmětů a praním. U předmětu UHD 2009/2 a UHD 2009/3 se měření provádělo v podpaží, okolo knoflíků, na zádech a na prsou. Předpokládalo se, že se hodnoty namáhaných částí (záda, podpaží, kolem knoflíků) budou lišit od nenamáhaných částí (prsa). V těchto případech měření předpoklad nepotvrdilo. Hodnoty pH předmětu UHM 2009/4 4,28 a 4,68 jsou pro bavlnu neúnosné, proto dochází k jejímu rozpadu. Je to způsobenou sírou, která je obsažena v barvivu. U předmětu UHM 2009/1 vlněná výšivka (pH 3,95) ovlivňuje pH podkladové tkaniny (pH 4,96).

3.2.6. Technologie zpracování a vliv její na poškození předmětu

Bavlněná tkanina je obarvena na červeno. Na tento podklad se tiskne pomocí forem vzor. Na kousku tkaniny s černou barvou Mgr. Martin Hložek provedl analýzu skenovacím elektronovým mikroskopem. Bylo zjištěno, že černé kontury jsou tištěny barvivem, které obsahuje síru. Působením vlhkosti vzniká kyselina sírová, která narušuje strukturu. Bavlněná vlákna v těchto místech slábnou. Na místech s černou barvou bylo naměřeno pH o hodnotě 4,28 na místě mimo černou bylo zjištěno pH 4,68. Barvivo způsobuje vypadávání kousků tkaniny z plochy šátku, které byly ohraničené touto černou barvou.

Obr. 72: Poškozený turecký šátek

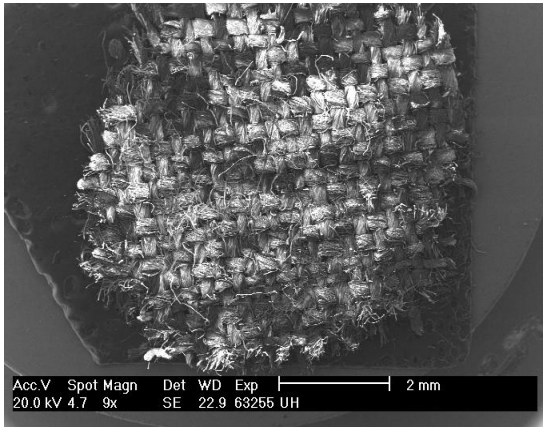

EDAX ZAF Quantification (Standardless)
 Element Normalized
 SEC Table : Default
 Coating Correction Used : Element : C , Factor : 14.00

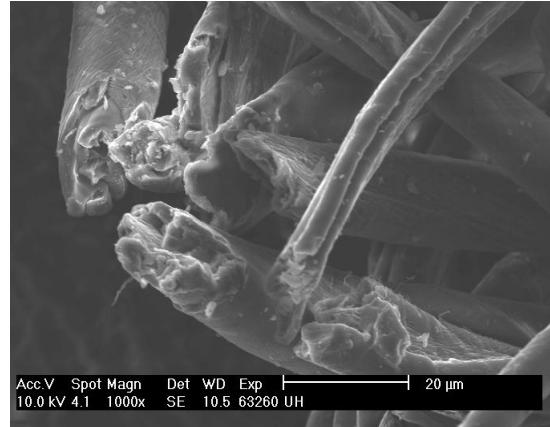
Element	Wt %	At %	K-Ratio	Z	A	F
C K	37.22	45.78	0.2477	1.0202	0.6521	1.0005
O K	55.38	51.14	0.2782	0.9974	0.5037	1.0000
AlK	1.44	0.79	0.0117	0.9124	0.8859	1.0004
S K	0.97	0.45	0.0088	0.9249	0.9829	1.0023
CaK	4.99	1.84	0.0449	0.8963	1.0056	1.0000
Total	100.00	100.00				

Element	Net Inte.	Bkgd Inte.	Inte. Error	P/B
C K	532.58	2.10	0.62	253.61
O K	380.24	4.52	0.73	84.12
AlK	22.30	16.88	4.75	1.32
S K	11.24	19.60	8.94	0.57
CaK	29.38	18.72	3.93	1.57

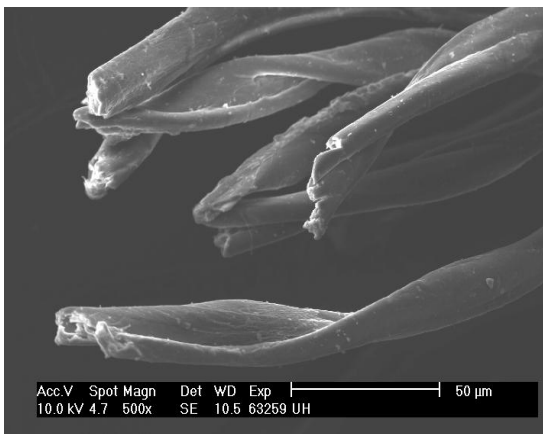
Graf 2: Prvkové složení materiálu a barviva tureckého šátku

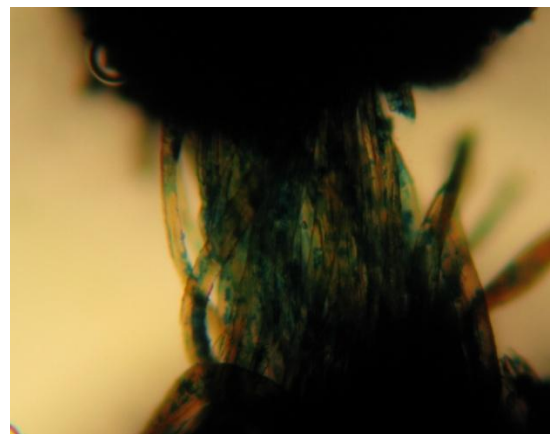
Obr. 73: Tkanina šátku (SEM mikroskop)

Obr. 74: Ulomená vlákna (SEM mikroskop)

Obr. 75: Ulomená vlákna bavlny

Obr. 76: Poškozená bavlněná tkanina

4. VYHODNOCENÍ

Nejvíce rozdílů je mezi původním, ale i dnešním domácím prostředím, a muzejním vnitřním prostředím. Muzejní mikroklima je jasně dané a je konstantní a pro uložení lidového oděvu je to, to nejlepší. V původním prostředí se klima mění s počasím a dochází tak k postupným výkyvům. Z měření jsem zjistila vyšší hodnoty relativní vlhkosti než by bylo vhodné. Roční průměrná relativní vlhkost je 68,5 %. Dnešní domácí mikroklima pro kroj vhodné není. Mikroklima o teplotě 20 °C a přibližné relativní vlhkosti 30 % je způsobeno vytápěním.

Příprava předmětu pro uložení se liší v tom, že se doma bílé části perou v pračce a ukládají se bez škrobení. V muzeu se vše provádí ručně a před uložením se škrobí. Škrob může v tomto případě mít i ochrannou funkci před ušpiněním. Špína se váže na škrob a k textilu nepronikne. Dnes se kroj v domácnosti před uložením nežehlí. Původně se ale vyžehlený ukládal. V muzeu musí být před uložením vyžehlený. Nevyžehlený kroj má pomačkaná vlákna a to přispívá k jejich poškození.

V současnosti nebývá v domovech problém s místem a kroji se poskytuje, co se prostoru týče, pohodlné uložení. Jelikož v muzeu se ukládá velké množství krojů, tak zde nastává problém s adekvátním uložením a předměty jsou často namačkány na sebe.

V době, kdy se používala k uložení truhla, se oděv skládal způsobem, který vyžadoval prostor truhly. Zvyk způsobu tohoto skládání přetrval, i když se začal používat jiný typ nábytku. V muzeu se ukládá kroj podle muzejního typu nábytku, bez ohledu na jeho původní způsob složení a uložení. Kusy např. původně ukládané vodorovně se nyní zavěšují na ramínko. Jedině sukně se skládají v muzeu i doma stejně. Ve Slováckém muzeu jsou nevhodně uloženy šátky. Překládají se na půl a omotávají kolem kartonu, čímž se vytváří nové sklady a je na hranách papíru zbytečně namáhán. Lepší by bylo nepřekládat je na půl, ale navíjet je na tubus.

Velký rozdíl nastává po použití kroje. Doma se vždy bílé části po použití perou a ukládají. Kdežto v muzeu kroj někdy putuje z výstavy přímo do depozitáře.

Rozdíly mezi muzejním a domácím prostředím vyplývají z účelu používání a užívání kroje. V muzeu se musí o předmět pečovat, aby nedošlo k jeho poškození. V muzeu je kroj dokladem o určité době. Doma je kroj uchováván pro používání a pro výsledný efekt. Pokud se nějaká část praním poškodí, nahradí se novou. Hlavní je, aby kroj na uživateli vypadal co nejvíce parádně a to, že se může poškodit, není důležité.

ZÁVĚR

Pro vypracování bakalářské práce bylo složité sehnat odpovídající literaturu. Literatura, která by se zajímala komplexně o uložení krojů, neexistuje. Většina literatury se zajímá o problém z etnografického hlediska a materiálovou stránku problému vynechává. Tato práce je první ucelenou souhrnnou formou, týkající se prostředí pro uložení kroje, samotným uložení kroje a péčí o kroj.

V práci by se dalo pokračovat v měření hodnot teploty a relativní vlhkosti v dnešní domácnosti. A porovnání všech hodnot s venkovním počasím.

Část informací použitých v části pojednávající o původním prostředí, jsem získala z rozhovorů s pamětnicemi. Tradice spojené se způsobem skládání kroje nejsou nikde zaznamenány. Znájí je jen tyto ženy, které jsou už staré. Sice se jedná o etnografický problém, ale má vliv poté na uložení krojů v muzeu. Měl by se co nejdříve provést etnografický výzkum v oblasti „uložení krojů“, aby nedošlo k zapomenutí těchto tradičních postupů skládání oděvu.

SLOVNÍK

beranice- pánská pokrývka hlavy z plyše

cícha- povlak na polštář nebo peřinu (zdrobnělina- cíška)

cifrování- cifra- zdobení (v hudbě, tanci a ve vyt. um.)

čížmy- vysoké dívčí boty bez šněrování na Slovácku

čouhat x vyčuhovat- vidět hodně x vidět náznakem

drle- bílé pánské všední kalhoty

došky- střešní krytina z otýpek slámy

dudovica- pánská slavností košile se širokými rukávy

fašank- masopust, slavnost před započítím předvelikonočního půstu

fěrtoch- zadní sukňě

fěrtůšek- přední sukňě

jizba- hlavní obytná místnost

jupka- dámská bílá halena pro všední den

kacabaja- dámský plyšový kabátek do pasu na zimu

kadrle- ozdobné, vyšívané volány na rukávcích

komora- místnost pro uskladnění různých věcí

kotovice- nepálené hliněné cihly

kostn- skříň se zásuvkami pro uložení textílií

kordula- pánská krátká vesta

kordulka- dámská krátká vesta

kunovský kroj- spis. kunovický kroj

lajbl- dámský i pánský vlněný kabát do pasu na podzim nebo i zimu

mašle- stuhy (viz. pentle)

modřička- směs pro modření košil

nohavice- pánské kalhoty

ornátová sukňě- brokátová sukňě s kovovými vlákny a jádrovými nitěmi

pantla- vyšívaná stuha

pentle- vyšívané stuhy

podšable- tanec, který se tancuje na fašank

podšablář- tanečník tančící tanec *podšable* na fašanku

porta- prýmek, zdobený prýmek

povazník- sběrač popela

punt- poklopec

přednice- výšivka, která se nosí pod krkem; přední díl
rubáš- dlouhá dámská košilka
rukávce- dámské krátké bolerko s výraznými rukávy
sámkovica- bílá všední košile se sámkováním pod výstřihem, zdobená našitými červenými stužkami.
síň- vstupní chodba
stárka- dohlíží nad průběhem hodů
súsek- truhla pro uchování obilí
šabla- pomůcka při taneci *podšable*
šindel- dřevěná střešní krytina
šňůrování- zdobení portou
šorec- černá zadní sukně
šuplík- zásuvka
vaštrok- dřevěná nádoba na praní prádla
vonice- umělá kytička
vepřovice- nepálená hliněná cihla
tráčky- tkaničky na zavazování zástěr- původné; ozdobná funkce, bohaté vyšívání- dnes
třaslavice- bílé pánské všední kalhoty
turčák- dámský červený šátek s potiskem
žigla- truhla, na které se sedí

SEZNAM OBRÁZKŮ

Bečicová: obr. 4, 6, 7

Hanáčková Pavla: obr. 15 – 42, 45, 47 – 72, 76

Hložek Martin: obr. 73 – 75

Ševčík Richard: obr. 8 – 14

Obr. 1:

http://lyzovani.infocesko.cz/Content/spec_mestaobce.aspx?regionid=8937&abstraktid=37

Obr. 3 a 5 jsou z knihy : Slovácko 1905

Obr. 44:

http://www.tyden.cz/rubriky/cestovani/okno-do-ceska/slovackym-vcnovem-projel-jedenactilety-kral-i-s-druzinou_122406.html

Obr. (schematické nákresy) v příloze jsou z knih:

- HLADÍK, Vladimír a kolektiv. Textilní vlákna. 1. vydání. Praha: STNL- Nakladatelství technické literatury, 1977.
- HLADÍK, V., KOZEL, T., MIKLAS, Z.: Textilní materiály. 1. vydání. Praha: STNL- Nakladatelství technické literatury, 1970.

Barevné obr. v příloze: http://wwwold.ekovesnický.cz/remesla/textilni_vlakna_1.html

POUŽITÉ PŘÍSTROJE

- mikroskop stereoskopický – zvětšení 0,7 – 4,5x
- A - mikroskop s procházejícím světlem – STUDAR M, HB 310, zvětšení 5 – 100x
- světelný zdroj – dodavatel Merci, s.r.o., typ KL 3, dva světlovou
- fotoaparát Olympus C-450 ZOOM
- fotoaparát – firma Nikon, typ Coolpix 5700, rozlišení 5.0 megapixels
- fotoaparát k mikroskopu – firma Canon, typ PowerShot G9, rozlišení 12.1 megapixels
- UV lampa - úsporné stolní svítidlo, 11W\250V\50Hz, TOP LIGHT s.r.o.
- pH metr WTW pH 340i - rozsah měření pH 2,000 19,999, přesnost ±0,003
- dotyková elektroda - firma SenTix Sur, konektorová hlava S7, elektrolyt Referid, rozsah měření pH 0 – 13 při rozsahu teplot 0 – 50 °C
- dataloger

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Prameny:

1. Rozhovory s Boženou Šáchovou (roz. 1931), paní Potomákovou (majitelka Potomáková muzea), paní Boženou Kodrlovou (roz. 1932), paní Rybníkářovou (1936)
2. PAKOSTOVÁ, Věra. Textilní vlákna. Učební text. 2009
3. PROKEŠ, Lubomír. Degradace textilu. Učební text. Brno. 2010.
4. PROKEŠ, Lubomír. Špína a její odstraňování z textilií. Učební text. Brno. 2010
5. VADLEJCHOVÁ, Nela- autorské ilustrace.

Knihy:

1. FROLEC, Václav. Slovácko 1905. Ze vzpomínek a fotografií Karla Dvořáka. Brno: Regio. 1991
ISBN 80-901058-0-7
2. HÁJEK, Václav. Lidová stavení- opravy a úpravy. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, spol. s.r.o. 2007.
ISBN 80-247-9054-8
3. HLADÍK, Vladimír a kolektiv. Textilní vlákna. 1. vydání. Praha: STNL- Nakladatelství technické literatury, 1977.
ISBN 04-824-77
4. HLADÍK, V., KOZEL, T., MIKLAS, Z.: Textilní materiály. 1. vydání. Praha: STNL- Nakladatelství technické literatury, 1970.
5. JOHNOVÁ, Helena, STAŇKOVÁ, Jitka, BARAN, Ludvík. Lidový malovaný nábytek v českých zemích. 1. vydání. Praha: Panorama, 1989.
ISBN 11-104-89
6. KOPECKÁ, Ivana, NEJEDLÝ, Vratislav. Průzkum historických materiálů. Analytické metody pro restaurování a památkovou péči. 1. vydání. Havlíčkův Brod: Grada Publishing a.s., 2005.
ISBN 80-247-1060-9
7. KOVÁŘŮ, Věra. Kdo a jak vyráběl stavební prvky. In Památková péče na Moravě- Lidové stavitelství. Národní památkový ústav, Brno 7/2003.
ISBN 80-86752-13-5

8. KRČMA, Ladislav. Degradace textilních vláken a ochrana proti ní. 1. vydání. Praha: SNTL- Nakladatelství technické literatury, 1976.
ISBN 04-801-77
9. MÁČEL, VAJDIŠ. Slovácko- architektonický vývoj vesnice. 1. vydání. Město: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1958.
10. OTTOVA ENCYKLOPEDIA. 2. díl. Praha: Ottovo nakladatelství- Cesty. 2003
ISBN 80-7181-947-6
11. PACÁK, Josef. Stručné základy organické chemie. 1. vydání. Praha: STNL- Nakladatelství technické literatury, n. p. 1975.
ISBN 04-601-75
12. STAŇKOVÁ, Jitka, BARAN, Ludvík. České a slovenské lidové kroje. 1. vydání. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004.
ISBN 80-7181-916-6
13. ŠIMŠA, Martin, KALÁBOVÁ, Petra a kolektiv. Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy. 1. vydání. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006.
ISBN 80-86156-88-5
14. ŠPÉT, Jiří. Přehled vývoje českého muzejnictví I. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2003
ISBN 80-210-3206-5
15. TLACHOVÁ, Ludmila, SYSLOVÁ, Marie. Nedakonice, dějiny obce. Zlín: Graso, 2008.
16. VEČERKOVÁ, Eva. Lidový nábytek na Moravě, 1. vydání. Brno: Moravské zemské muzeum, 1994.
ISBN 80-7028-060-3.
17. VESELÁ, Jaroslava. Dům a domácnost našich babiček. Praha: Proměny. 2000.
ISBN 80-902917-0-8
18. Kolektiv autorů. Preventivní ochrana sbírkových předmětů. 2. vydání. Praha: Národní muzeum, 2001.
ISSN 80-7036-129-8

Sborníky:

1. DOUBRAVOVÁ, Kateřina. Klimatické podmínky pro bezpečné vystavování předmětů z textilních materiálů. In Sborník z odborného semináře Textil v muzeu. Prezentovat, ano či ne? Brno: Technické muzeum, 2006.
ISBN 80- 86413-36-5

2. FROLEC, Václav. Vesnická sídla a lidová architektura na jižní Moravě. In XVI. Mikulovské sympozium. 23. a 24. 10. 1986
3. KONDROVÁ, Marta. Textilní sbírka Slovákckého muzea- péče a využití. In Slovákcko XLVII. Společensko-vědní sborník pro Moravsko-slovenské pomezí. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum. 2006
ISBN 80-86185-50-8
4. KUČEROVÁ, Lenka. Vliv vybraných přírodních barviv na degradaci celulózových vláken. In Restaurování textilu, zkušenosti a praxe, sborník přednášek z odborného semináře Společnosti pro technologie ochrany památek. STOP, 15. 10. 2009. Praha: Nár. muzeum, 2009.
5. KUŽELOVÁ, Zdenka. Textil a prezentace. In Sborník z odborného semináře Textil v muzeu. Prezentovat, ano či ne? Brno 2006
ISBN 80-86413-36-5
6. SAMOHÝLOVÁ, Alena. Vliv prostředí na textilní materiály z archeologických a hrobových nálezů. In Restaurování archeologického textilu. Sborník k odbornému semináři Společnosti pro technologie ochrany památek konaného 13. 11. 2008. Praha: Národní muzeum, 2008
7. ŠKRDLANTOVÁ, Markéta. Základní principy uložení textilních materiálů v expozicích. In Sborník z odborného semináře Textil v muzeu. Prezentovat, ano či ne? Brno: Technické muzeum, 2006
ISBN 80-86413-36-5

Časopisy:

1. BERGER, Ivan. Management rizik- systém preventivní konzervace v muzeích. *Muzeum- muzejní a vlastivědná práce*, 2008, ročník: 46/2008, číslo 1, Praha: Národní muzeum. ISSN 1803-0386
2. NOUŠOVÁ, Jitka. Vývoj lidového interiéru ve třech obcích na Jablunkovsku. *Radostná země, sborník pro studium lidu ostravského kraje*, 1959, ročník 9.
3. PAVELČÍK, Jiří. Každodennost v životě slovákckého lidu XVII. (dětský a mužský kroj). *Malovaný kraj (Národopisný a vlastivědný časopis Slovákcka)*. 2007, ročník: XLIII, č: 1. ISSN

4. PAVELČÍK, Jiří. Každodennost v životě slováckého lidu XVIII. (ženský kroj 1). *Malovaný kraj (Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka)*. 2007, ročník XLIII, číslo: 3. ISSN
5. PAVELČÍK, Jiří. Každodennost v životě slováckého lidu XVII. (ženský kroj2). *Malovaný kraj (Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka)*. 2007, ročník XLIII, číslo 4. ISSN

Letáky:

1. TARCALOVÁ, Ludmila. Mapa krojů na Slovácku, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště 2005 .ISBN 80-86185-53-2

Internetové zdroje:

- www.wikipedia.org
- http://lyzovani.infocesko.cz/Content/spec_mestaobce.aspx?regionid=8937&abstraktid=37
- http://www.tyden.cz/rubriky/cestovani/okno-do-ceska/slovackym-vcnovem-projel-jedenactilety-kral-i-s-druzinou_122406.html
- http://www.wold.ekovesnicky.cz/remesla/textilni_vlakna_1.html

PŘÍLOHA

Vlastnosti materiálu- vláken

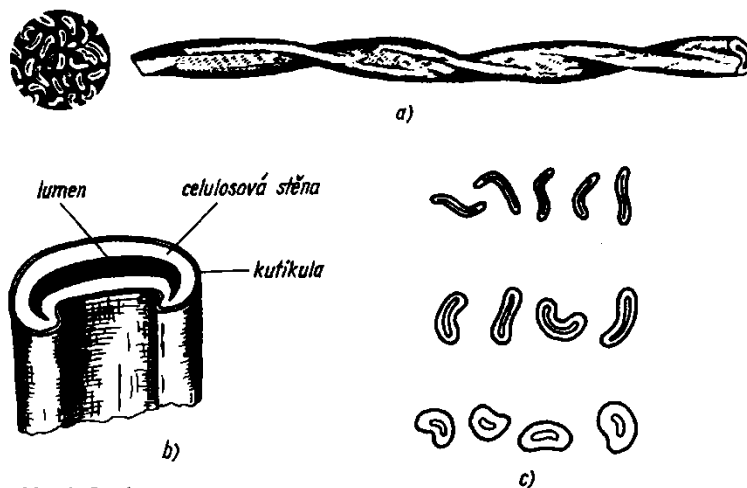
Rostlinná vlákna

Obr 1: Bavlník

Bavlna

Struktura vlákna: Bavlněné vlákno je jednobuněčné. Na povrchu je kutikula, pod ní celulosová stěna, uprostřed se nachází lumen. Ten bývá vyplněn protoplazmou, jež při dozrání vlákna vysychá. Na řezu má vlákno tvar písmene C. Typickým znakem bavlny je zákrut vlákna podle své podélné osy. Podle zákrutu se určuje zralost a tedy i jakost suroviny.

Obr. 9. Bavlna

a – vlákno bavlny, b – řez vláknem, c – tvary vláken v průřezu

Obr. 2: Struktura vlákna²²

²²) HLADÍK, V., KOZEL, T., MIKLAS, Z. Textilní materiály. Praha, 1977. Str. 50.

Vlastnosti: Kvůli přímému slunci bavlna žloutne a křehne. Má dobrou pevnost v tahu. Ve vodě bobtná. Může přijmout 23 % vlhkosti a na omak se zdá suchá.

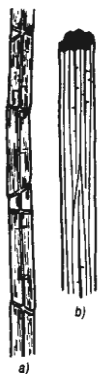
Zušlechtění: Mercerace a bělení bavlny patří mezi její časté zušlechtování.

Obr 3: Len

Len

Struktura vlákna:

a - kolénka (schematicky), b - štěpitelný svazek technického vlákna (schematicky),

Obr. 4: Struktura lněného vlákna

Na příčném řezu tvoří pěti až sedmiboký útvar. Pro lněné vlákno jsou typické kolénka, pod mikroskopem dobře viditelná.

Vlastnosti: Vlákna jsou o něco pevnější než ta bavlněná. Navíc se pevnost může za mokra zvětšit až o 20%. Lněné tkaniny jsou vysoce mačkávé, na omak jsou chladivé a tvrdé, nejsou pružné (nízká tažnost). Len je dobrý vodič tepla.

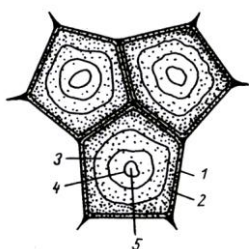

Obr. 5: Konopí

Konopí

Struktura vlákna: Elementární vlákna jsou podélně rýhovaná a mají příčná kolénka.

Vlákno měří 4 až 5,5 mm. Vlákna mají ztenčené konce nebo jsou ukončeny vidlicí. Na příčném řezu je pozorovatelná vnější spojovací stěna, primární a sekundární stěna. Uprostřed vlákna je lumen.

Obr. 20. Tvar řezu a struktura konopných elementárních vláken

1 – vnější spojovací stěna, 2 – primární stěna, 3 – sekundární stěna, 4 – lumen

Obr 6: Příčný řez konopným vláknem²³⁾

Vlastnosti: Konopné tkanina je na omak tvrdá, nelesklá s plavou nebo našedlou barvou.

Pevnost vlákna (690 mNú/tex) se za mokra zvyšuje až o 20 %. „*Stálost proti účinku vlhka a mokra je vysoká. Proti vlivům povětrnosti je konopí ze všech přírodních vláken nejodolnější.*“²⁴⁾

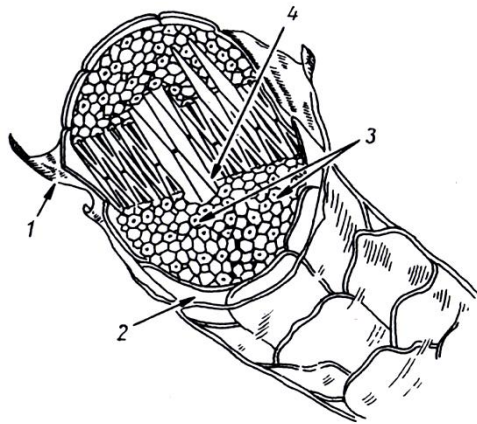
²³⁾ HLADÍK, V., KOZEL, T., MIKLAS, Z. Textilní materiály. Praha, 1977. Str. 77.

²⁴⁾ HLADÍK, V., KOZEL, T., MIKLAS, Z. Textilní materiály. Praha, 1977. Str. 77.

Živočišná vlákna

Vlna

Struktura vlákna:

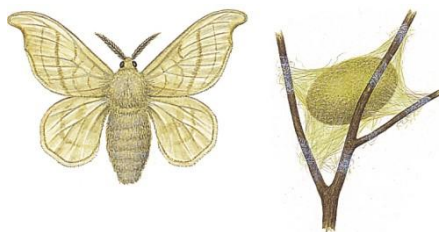
Obr. 33. Schéma vlněného vlákna
1 – pokožka, 2 – kůra, 3 – dřeň, 4 – lumen

Obr 7: Schéma vlněného vlákna²⁵⁾

Na povrchu vlákna je pokožka. Při sledování vlákna pod mikroskopem tvoří pokožka šupinovitě útvary typické právě pro vlnu. Pod pokožkou je kůra a dřeň. Uvnitř vlákna se nachází lumen.

Vlastnosti: Vlákna jsou velmi pružná a ohebná, málo pevná. Za mokra se zvyšuje jejich tažnost (mokrý vlněný předmět se nesmí věšet, musí schnout ve vodorovné poloze). Je nasákavá a má vynikající tepelné izolační vlastnosti. Má sníženou hořlavost. Vlastnosti vlny ovlivňuje druh ovce, její pohlaví, potrava ovce, stáří a ze které části těla vlna pochází.

²⁵⁾ Tamtéž. Str. 77.

Obr. 8: Bourec morušový

Hedvábí

Zpracování: Hedvábí se zpracovává procesem odkližování, čímž se rozumí odstraňování sericinu pomocí slabě alkalického roztoku. Odkližením se vlákno stává ohebnějším, lesklejším a hebkým. Úbytek hmotnosti se doplňuje tzv. zatěžkáváním, kdy se vlákno zatěží solemi, nejčastěji cínovými solemi. Zatěžkání má neblahý vliv na pevnost vlákna a na odolnost vůči světlu a vlhkosti.

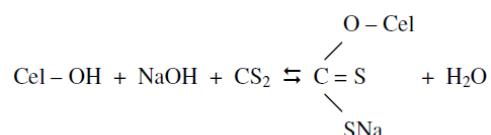
Vlastnosti: Pevnost vlákna se za mokra snižuje až o 20 %. Hedvábí je odolné vůči vysokým teplotám. Dobře přijímá barvu.

Umělá vlákna

Viskóza

Zpracování: Viskóza se vyrábí z regenerované celulózy.

Máčení celulózy v NaOH ⇒ odlisování NaOH ⇒ rozvláknění celulózy ⇒ stárnutí (předzrávání) alkalické celulózy ⇒ sulfitace a xantogenace působením CS₂ ⇒ zrání viskózy ⇒ zvláknění xantogenátu

Xantogenace

*Zvláknění se provádí do kyselého prostředí (H₂SO₄). Zde se xantogenát celulózy převede zpět na celulózu,*²⁶

²⁶⁾ PAKOSTOVÁ, Věra. Textilní vlákna. Učební materiál. Str. 23

Vlastnosti: Za mokra ztrácí pevnost v tahu. Vlákná jsou hydrofilní a botnají. Viskózoové předměty se nesmí vyvařovat a ždímat kroucením. Výrobky jsou mačkavé, málo odolné vůči teplotě a mikroorganismům.